

HISTORISCH ONDERZOEK BUITENPLAATS VREDENOORD

SEPTEMBER 2005

STICHTING TOT BEHOUD VAN
PARTICULIERE
HISTORISCHE
BUITENPLAATSEN

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	3
1 Projectgegevens	5
2 Historisch onderzoek	7
Bijlagen	
Bijlage 1	39
Bijlage 2	41
Bijlage 3	43

INLEIDING

Het historisch onderzoek naar Huize Vredenoord is uitgevoerd in opdracht van de heren W. en J.C. Borgdorff, eigenaren van de buitenplaats. Vredenoord is beschermd als complex historische buitenplaats. Dit betekent dat huis, tuin en park gezamenlijk één rijksmonument zijn.

Aanleiding voor dit historisch onderzoek is het voornemen van de eigenaren het hoofdhuis, bijgebouwen, tuin en park te restaureren. Voor huis en bijgebouwen is voorafgaand aan de restauratie een bouwhistorische verkenning uitgevoerd. Het voorliggende historisch onderzoek is bedoeld om inzicht te geven in de ontwikkeling van de buitenplaats door de eeuwen heen met de nadruk op de tuin- en parkaanleg. Het onderzoek zal dienen als basis voor de herstelplannen voor de tuin- en parkaanleg.

Aangezien de huidige, in de 19^e eeuw tot stand gekomen parkaanleg, uitgangspunt is bij de herstelplannen ligt in het historisch onderzoek de nadruk op de 19^e-eeuwse verlandschappelijking en latere 19^e- en 20^e-eeuwse veranderingen. De geschiedenis van vóór 1800, die door J.W.H. Franken in zijn doctoraalscriptie *Buitenplaats in ontwikkeling. Vredenoord 1600-1900* vrij goed gedocumenteerd is, zal slechts summier aan bod komen¹.

Op verzoek van de opdrachtgevers is gedurende het onderzoek het onderzoeksgebied uitgebreid met de "Molenwei" waarmee de percelen tussen Vredenoord (westzijde) en de Molensloot worden bedoeld.

Voor het onderzoek is het voornamelijk gebruik gemaakt van het niet openbaar toegankelijke en ongeinventariseerde familie-archief Van Berckel, een collectie foto's uit het bezit van de familie Van der Willigen en oudkadastrale gegevens. Het onderzoek heeft veel nieuwe en belangwekkende gegevens over Vredenoord aan het licht gebracht die een geheel nieuw licht op de geschiedenis van Vredenoord werpen.

¹ Zie Franken, *passim*.

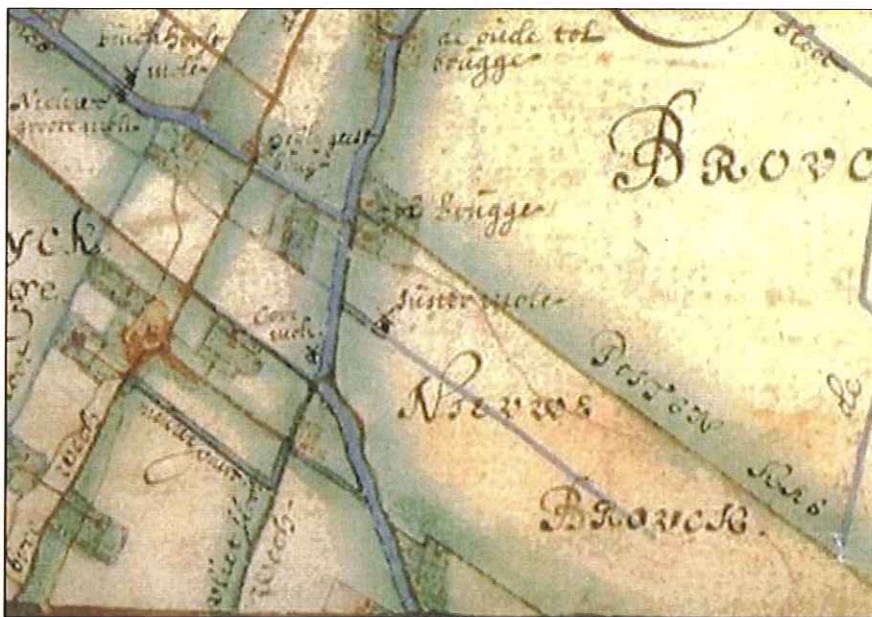
1 PROJECTGEGEVENS

ADRES:

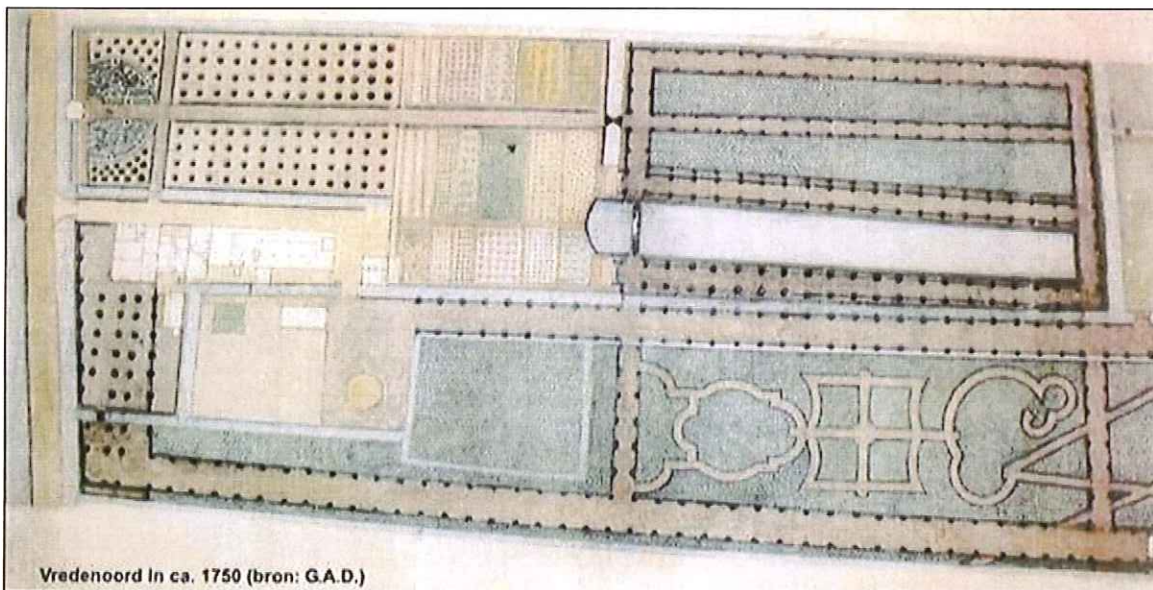
Huize Vredenoord
Jan Thijssenweg 11-13
2495 AH Den Haag

MONUMENTENSTATUS:

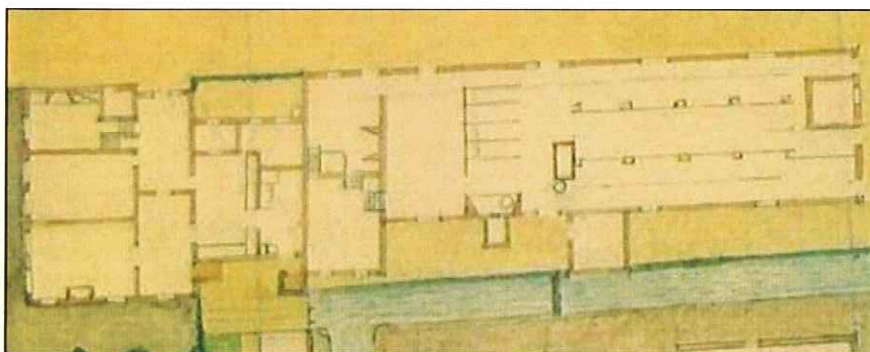
Vredenoord is een rijksmonument en als zodanig beschermd als complex historische buitenplaats, complex nr. 527956

Afb. 2.1 Kaart van Rijnland uit 1614 door Floris van Berckenrode en Balthasar Florisz. van Berckenrode. RDMZ, Zeist

Vredenoord In ca. 1750 (bron: G.A.D.)
 Afb. 2.2 Vredenoord in ca. 1750. Gemeente Archief Delft

Afb. 2.3 Uitsnede van de kaart van 1750. Detail met plattegrond huis en omgeving.

2 HISTORISCH ONDERZOEK

VREDENOORD VOOR 1800

Vredenoord ligt aan de Vliet bij Rijswijk en maakt deel uit van een reeks van buitenplaatsen langs de Delftse Vliet (van Delft tot aan Drievliet) en de Trekvllet (van Drievliet tot den Haag). Rond 1800 lagen langs de Vliet tussen Delft en Rijswijk circa 20 buitenplaatsen. De ontwikkeling van buitenplaatsenlinten langs waterwegen is in Nederland een bekend verschijnsel dat zich ook voor heeft gedaan langs onder andere de rivieren de Vecht en de Amstel en langs het Spaarne bij Haarlem. De voordelen van het vervoer over water in plaats van over de onverharde en veelal slecht begaanbare landwegen in de 17e en 18e eeuw was een belangrijke reden om de buitenplaatsen juist hier te stichten. In de loop van de 19e, maar vooral in de 20e eeuw, zijn veel van de Vlietbuitenplaatsen gesloopt en de parken opgeruimd en verkaveld. Vredenoord is een van de weinig intacte buitens langs de Vliet.

De buitenplaatscultuur langs de Vliet begint in de 17e eeuw en komt tot volle wasdom gedurende de eerste helft van de 18e eeuw. De ontginningsgeschiedenis van de Rijswijkse Broekpolder voert echter terug tot in de 12e eeuw. Zoals zo vaak bij buitenplaatsen het geval is, is ook Vredenoord uit een boerderij ontstaan. Op de plaats van de huidige buitenplaats komt op een kaart uit 1550 al een boerderij voor². Op de Kaart van Rijnland uit 1614 door Floris van Berckenrode en Balthasar Florisz. van Berckenrode is echter alleen een boerderij op de plaats van het latere Drievliet ingetekend, (afb. 2.1). Vermoedelijk zal deze pachtboerderij in de 17e eeuw al een herenkamer hebben gekend waar de eigenaar in de zomer kon verblijven. In de 18e eeuw krijgt de hofstede steeds meer het cachet van een buitenplaats. Zo is in 1732 al sprake van de hofstede Alphensrust met een 'heerenhuis'.³ In 1760, wanneer Jacob Spruyt, het onder hem in Hoflust herdoopte goed koopt is er sprake van een "heerenhuys, stal, koets en speelhuys, tuyn en boomgaard met visryke vyver".⁴ Een tuinplattegrond uit deze tijd, ca. 1750, toont dat Alphensrust / Hoflust inmiddels is uitgegroeid tot een volwaardig buiten met een rijk gedecoreerde geometrische tuinaanleg (afb. 2.2). In de tweede helft van de 18e eeuw ontwikkelt de buitenplaats zich verder en wordt de nutsfunctie als boerderij steeds verder ondergeschikt gemaakt aan de lustfunctie als buitenplaats. Voor 1800 is de schuur al gesloopt en is het woongedeelte van de boerderij bij het herenhuis getrokken.

HUIS VREDENOORD ROND 1800

Om de latere aanleg van Vredenoord en de veranderingen in de tuin- en parkaanleg goed te kunnen begrijpen is het nodig de bouwgeschiedenis van het huis toe te lichten. De eerdergenoemde tuinplattegrond uit ca. 1750 laat zien dat het huis destijds een rechthoekige plattegrond kende (afb. 2.3). De pronkgevel was vermoedelijk gericht op de Vliet, zoals bij het nabijgelegen Hoornwyk. Deze noordgevel was een regelmatige vijf traveeën brede façade. Hier bevonden zich ook de representatieve ruimtes. De noordoostgevel met zijn inspringende ingangspartij was beduidend minder regelmatig. Deze gevel was één lange blinde muur, op de ingang en een klein hiernaast gelegen raam na. Achter de ingang kwam men achtereenvolgens in de vestibule en de daarachter gelegen eetkamer. Deze as door het huis heen was gericht op de tuin en het pad ten noordoosten van het huis. De zuidwestgevel was wederom regelmatig van opzet en drie traveeën breed. Aan de zuidoostgevel bevond zich een smaller bouwlichaam dat huis met de boerderij verbond. Hier was onder andere de keuken gesitueerd.

Een kaart van Vredenoord uit 1801 (afb. 2.4) laat wederom de plattegrond van het huis zien. Duidelijk zichtbaar is dat zowel de smallere aanbouw tussen huis en boerderij als het woongedeelte van de boerderij zelf bij het huis zijn getrokken. Wanneer Jacob Spruyt in 1760 de buitenplaats koopt is er sprake van "Alphensrust bestaande in een heerenhuys, stal, koets en speelhuys" en van een "nieuwe boerenwoning daaraan behoorende bestaande in een huysmans wooninge, stallinge voor omtrent

² Zie Franken, 21.

³ G.A.R.,O.R.B. 548-19verso, transportakte van 21 augustus 1732.

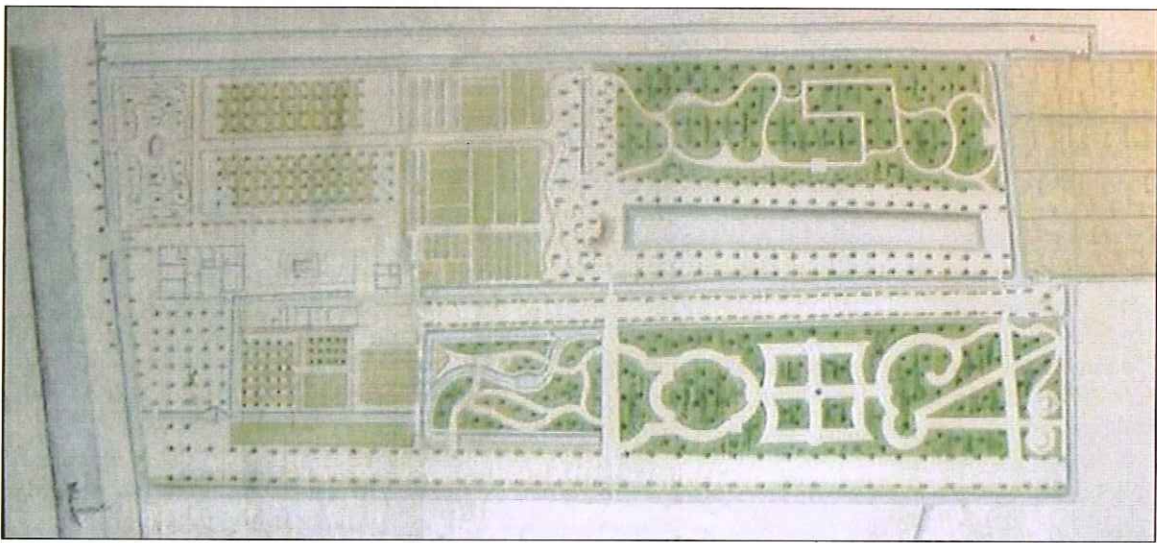
⁴ G.A.R.,O.R.B. 551-55folio, transportakte van 9 februari 1760.

⁵ Geciteerd bij Franken, 26.

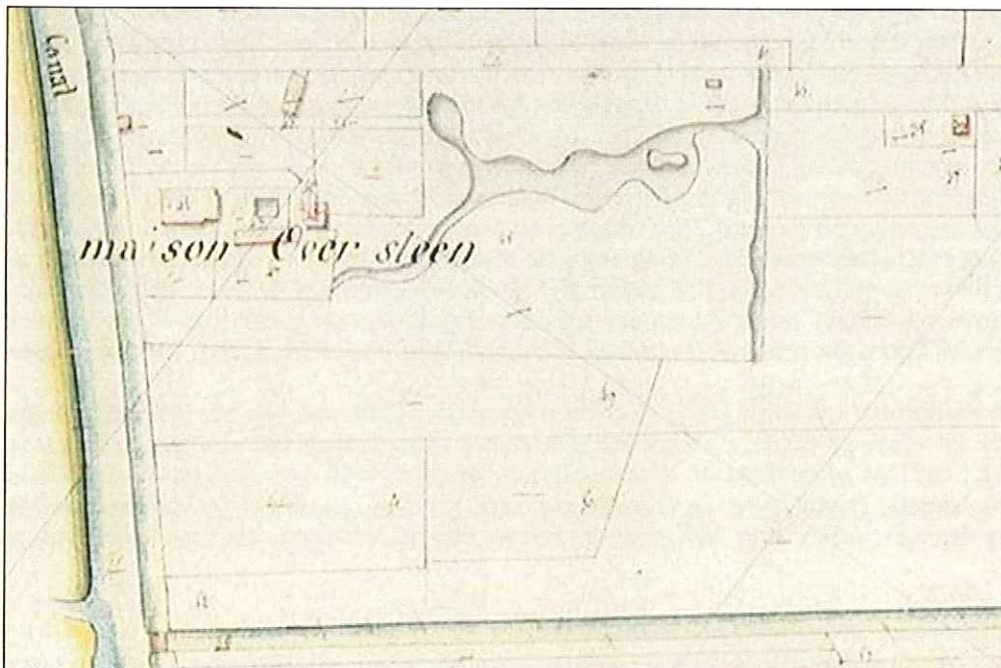

Afb. 2.4 Uitsnede van de opnametekening van Vredenoord door landmeter A. Tollus in 1801. Detail met plattegrond huis en omgeving.

Afb. 2.5 De opnametekening van Vredenoord door landmeter A. Tollus in 1801.

Afb. 2.6 Kadastraal Minuut Plan Rijswijk, sectie E (1819)

veertig beesten, bergen, schuur, werf en karnmoole (...).⁵ De verplaatsing van het boerenbedrijf zal dus al voor 1760 al hebben plaatsgevonden. De grote schuur werd vermoedelijk gehandhaafd en is tussen 1760 en 1776 afgebroken. Na het overlijden van Jacob Spruyt wordt in de verdeling van zijn nalatenschap in 1776 onder punt 8 genoemd "Den buijteplaats Hoflust genaamd met de Boerewoning en land en gemeld op den inventaris (...) op den 24 mej 1776 in de casselerije van den Hove van Holland bij publieke veijlinge verkogt aan den heer Pieter Havart te Rotterdam voor een somme van negentien duijsend en vijf honderd guldens behalve de bedongen rantsoenpenningen a een stuijver per gulden".⁶ De boerenschuur bij het huis wordt niet meer vermeld.

Door de incorporatie van de boerenwoning verdrievoudigde het huis bijna in oppervlakte. De noord-oostzijde kreeg een nieuwe regelmatige zeven traveeën brede gevel zonder verspringingen. Aan de zuidwestzijde werd de huisgevel eveneens doorgetrokken zodat het tussenstuk tussen huis en boerderij onder een gevel werd gebracht. De iets terugspringende boerderijgevel bleef gehandhaafd. Om deze met de rest van het huis onder één regelmatige gevel te kunnen brengen zou de sloot die de boerderij zuidwestzijde omspoelde eerst gedempt moeten worden (zie pijl op afb. 2.4).

TUIN EN PARK ROND 1800

Op de kaart uit 1801 staat "Deeze Caert opgemeeten en geteekent door mij A. Tollus beedigt lantmeeter, Den Haag augustus 1801." De tekst geeft aan dat het hier geen ontwerp betreft maar een opmeting. De weergegeven aanleg is voor 1801 op zijn minst gedateerd te noemen, zie afb 2.5. Het ontwerp is duidelijk een gemoderniseerde variant van de aanleg op de kaart van rond 1750 en zal in de tweede helft van de 18e eeuw zijn aangelegd. De structuur draagt in 1801 nog steeds de dominante geometrische kenmerken uit de 17e en eerste helft 18e eeuw. Kleine aarzelende veranderingen die naar rococo neigen en misschien zelfs te typeren zijn als een vroeg landschappelijk probeersel blijven ondergeschikt aan de geometrische opzet. In de rechterbenedenhoek is een bosket zichtbaar dat in vergelijking met de kaart van ca. 1750 slechts een kleine asymmetrische verandering in rococo-stijl heeft ondergaan. Links hiervan en ten noordoosten van het grand canal zijn bosketten afgebeeld waarin al aarzelend gespeeld is met de vroege probeersels in een landschappelijke stijl.

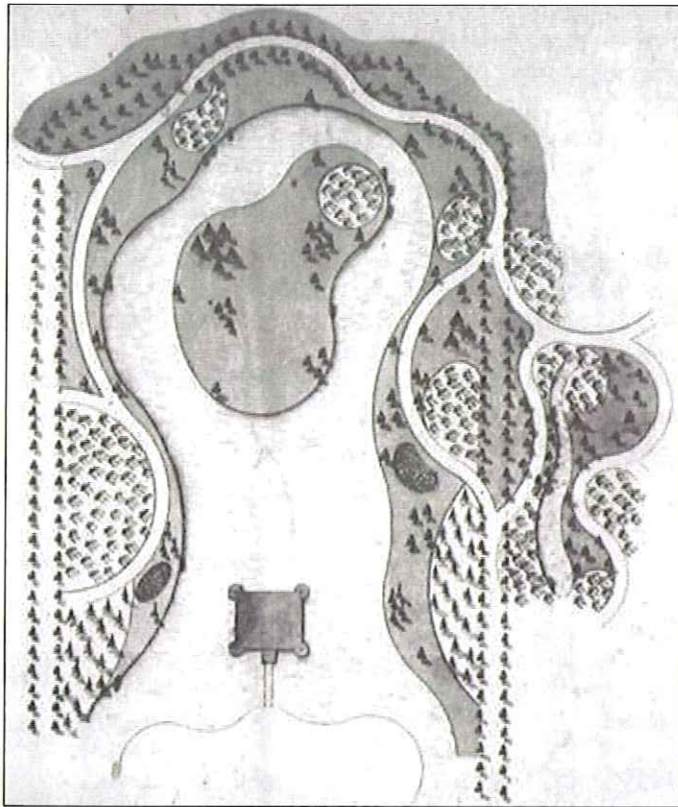
Op het Kadastraal Minuut Plan uit 1819 (afb. 2.6) blijkt het gehele park ten zuidoosten van het hoofdgebouw van Vredenoord al verlandschappelijkt te zijn. Tot op heden was onbekend wie hiervoor verantwoordelijk was en wanneer deze wijziging is uitgevoerd. De vorm van de vijver lijkt verwant aan het werk van J.D. Zocher sr Uit een brief van Cornelis van Bommel in 1828 aan zijn zwager Hendrick van Berckel blijkt dat Johan David Zocher sr (1763-1817) inderdaad verantwoordelijk was voor de landschappelijke aanleg op Vredenoord. Van Bommel legt in zijn brief uit dat hij een onwillige J. D. Zocher jr probeert over te halen om naar Vredenoord te komen; "zoo dra ik hem deed opmerken dat die plaats zeer wel aangelegen was en nog van de bekwaamheid zijns vader getuigde (...) veranderde hij van gelaat en toonde zich dadelijk bereid".⁷

Hiermee valt de aanleg aan J.D. Zocher sr toe te schrijven. Uit het kaartmateriaal blijkt dat de verlandschappelijking tussen 1801 en de dood van Zocher sr in 1817 moet hebben plaatsgevonden. Het gegeven dat de in 1791 geboren Zocher jr niet op de hoogte was van zijn vaders werk op Vredenoord en dat de aanleg in 1828 'nog' van de bekwaamheid van zijn vader getuigde, wijst er op dat de aanleg dan al een behoorlijke tijd gereed moet zijn. In 1801 was Zocher jr 10 jaar en in 1819 was hij 28 jaar oud. Dit alles maakt duidelijk dat de opnametekening uit 1801 gemaakt is ten behoeve van een nieuw landschappelijk ontwerp van J.D. Zocher sr voor Vredenoord.

Vredenoord was in 1801 in bezit van Jean Maritz. De uit Zwitserland afkomstige Maritz werd in 1770 door stadhouder Willem V gevraagd om in Nederlandse dienst te treden als 's Lands grofgeschutgier te Den Haag. In 1796 koopt Maritz Vredenoord. In 1800 koopt hij ook de nabijgelegen buitenplaats Hoornwyk. Vermoedelijk heeft Maritz in overleg met Zocher bepaald welk van de twee buitens de meeste potentie en kwaliteit had om een landschappelijke aanleg te verwezenlijken. Kort nadat de keuze voor de aanleg van een landschappelijk park definitief op Vredenoord was gevallen, verkocht Maritz Hoornwyk in 1802.

6 ARA collectie Nederburgh, inv. no. 674 stukken betreffende de verdeling van de nalatenschap van Jacob Spruyt, 1775-1776. 7 G.A.D., archief familie van Bommel. Dit archief is ongeinventariseerd. Deze brief bevond zich in een map correspondentie met voornamelijk financiële stukken.

Afb. 2.7 Ontwerp voor Biljoen uit 1784, toegeschreven aan J.G. Michael. Het ontwerp verradt echter duidelijk de hand van J.D. Zocher sr

Afb. 2.8 Winterbeeld uit de jaren '30 van de vorige eeuw van Zocher sr's vijverpartij op Vredenoord, met doorzicht naar het achterliggende landschap. De structuur is nog goed zichtbaar. Foto collectie Van der Willigen

J.D. ZOCHER SR

Johann David Zocher sr (1763-1817) was uit het Duitse Thurgau in Saxen afkomstig. Met zijn ouders kwam hij naar Nederland en ging werken voor Johann Georg Michael. Michael was verantwoordelijk voor de aanleg van Beeckesteijn bij Velsen. Van zijn eigen vader en vooral van Michael leerde Zocher sr het vak van landschapsarchitect. Zij zouden vooral veel samenwerken. Na 1789 werkte Zocher ook als zelfstandig architect. In 1807 werd hij door Koning Lodewijk Napoleon benoemd tot hofarchitect. Hij werkte op veel van de belangrijkste kastelen van paleizen van Nederland: Huis ten Bosch (1807); Paleis Soestdijk (1808-1817); Amelisweerd (1808), Paviljoen Welgelegen (1809) en na 1810 op Biljoen, kasteel Renswoude en de buitenplaats Broekhuizen. De aanleg van Vredenoord is een relatief vroeg ontwerp van zijn hand.

Op Vredenoord komen we een aantal zaken tegen die min of meer typerend zijn voor Zocher sr:

Waar Johann Georg Michael oude lanen veelal (deels) handhaafde in een nieuw ontwerp is het een opvallend kenmerk van Zocher sr dat hij oude lanen alleen handhaafde als zij een terreinbegrenzing vormden. Op Vredenoord is dit duidelijk het geval. De zuidwestelijke grenslijn is door Zocher gespaard, de andere lanen zijn opgeofferd aan de landschappelijke aanleg.

Zocher sr handhaafde dikwijls oude zichtassen in de vorm van gerafelde open doorzichten. Over het algemeen wordt gesteld dat hij geen visuele relaties legt naar punten buiten de aanleg. Dit gaat eigenlijk ook op voor Vredenoord. De as over het voormalige grand canal in zuidoostelijke richting naar buiten toe is weliswaar gehandhaafd door Zocher in de landschappelijke aanleg maar is zeker geen hoofdmotief te noemen.

Voor de aanleg van de grote vijverpartij maakte Zocher dankbaar gebruik van de al bestaande waterlopen. De vorm is duidelijk bepaald door het verbinden en modelleren van bestaande vijvers. De vroege landschappelijke parken van Zocher en Michael, zoals bv. Biljoen, (afb 2.7), en Beekhuizen kenmerken zich vaak doordat de lijnvoering van de waterpartijen met passer en meetlat is uitgevoerd. Bij de latere, na het eerste kwart van de 19e eeuw, aangelegde landschappelijke parken door onder andere J.D. Zocher jr is het lijnenspel veel vloeiender en oogt in onze ogen natuurlijker. De vorm van de vijver van Vredenoord die in onze ogen enigszins gekunstelde aandoet, is duidelijk een product uit de overgang tussen de vroege en latere landschapstijl (afb. 2.8 en 2.9).

Uit een vergelijking van de kaart uit circa 1750, de kaart uit 1801 en het Kadastraal Minuut Plan blijkt verder dat Zocher sr veel van de bestaande elementen in zijn ontwerp handhaafde: de koepel aan de Vliet, de berg aan de kop van de vijverpartij en het bergje in de zuidoosthoek zijn hier voorbeelden van.

De erfgenamen van De Maretz verkopen in 1807 Vredenoord aan de Nederlandse vice-admiraal P. baron Melvill van Carnbee.⁸

VREDENOORD ONDER HENDRICK VAN BERCKEL

Hendrick van Berckel, ondernemer, fabrikant, wethouder en later burgemeester van Delft kocht in 1826 de buitenplaats Vredenoord bij Rijswijk. De buitenplaats was gelegen nabij Delft en dus goed bereikbaar. Mogelijk speelden ook de familiebanden van Van Berckels echtgenote Margaretha van der Kun een rol. Zij stamde uit het bekende wijnkopersgeslacht Van der Kun. Deze familie bezat al sinds 1712 het nabij Rijswijk gelegen buiten Welgelegen en sinds 1788 ook Den Burch.

Op de gouden bruiloft van het echtpaar Van Berckel op 10 september 1858 wordt in een feestgedicht door de gasten teruggekeken op hun huwelijksleven. Dit gedicht geeft de carrière van de katholieke ondernemer Van Berckel weer. Als katholiek was hij voor de Franse tijd uitgesloten van alle

⁸ P. Melvill van Carnbee werd geboren in Dordrecht in 1743 en stamde als 16e generatie in rechte lijn uit een oud adellijk Schots geslacht van sir Richard Melvill die 1300 de barony van Carnbee verkreeg. Carnbee werd na 1795 (licentieering van het korps der Marine) verschillende malen verzocht weer in dienst te treden, maar verexcuseerde zich tot november 1813 de kansen keerden ten nadele van de Fransen. Op 26 juni 1814 is hij weer in dienst genomen door de koning en aangesteld tot vice admiraal der marine.

Afb. 2.9 Zomerbeeld uit de jaren '30 van de vorige eeuw van de vijverpartij met open oevers. Aan de oever een solitaire beuk. De paden lopen met de vijverlijnen mee. Langs het pad staat een bankje. In de verte ligt het doorzicht naar het achterliggende landschap. Foto collectie Van der Willigen.

ambten op stedelijk, provinciaal en landelijk niveau. Als gevolg van de verworvenheden van de Franse revolutie was het ook in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden na 1814 aan katholieken toegestaan om magistraatsambten te vervullen. Van Berckel is exemplarisch voor het stijgen van een katholiek geslacht op de maatschappelijke ladder en de veranderende levenssfeer die hier bij hoort:

"Jaja, de kas was goed voorzien
Ras was men niet te vrede,
Met huis en hof in stad maar wou
't genot van 't buitenleven

Een theetuin dus. O wat vermaak
Lang echter zou 't niet duren
Want Veldzigt trok het vlamdend oog"

Vóór 1820 huurde Van Berckel een zogenaamde theetuin waar zonnige dagen buiten doorgebracht konden worden. De zaken van Van Berckel floreerden en hij verruilde de theetuin voor een 'speelhuis' Veldzicht genaamd dat net buiten de Delftse Schoolpoort lag in de gemeente van Vrijenban. Voor wie niet vermogend genoeg was om een buitenplaats te kopen of huren, waren er de speelhuizen. Speelhuizen werden door de eigenaren gebruikt om in de zomer dagjes buiten door te kunnen brengen. De voorzieningen waren dan vaak ook eenvoudig; een stenen of houten huisje waar men de gehele dag kon verblijven. In mei 1822 kocht Van Berckel Veldzicht om het in juni 1823 voor 500 gulden weer te verkopen. Veldzicht wordt dan omschreven als "een tuin er erve met een steenen koepel, keuken en verder getimmerde".⁹

De zaken bleven goed gaan en in 1824 werd Van Berckel, advocaat, reder en brouwer, benoemd tot wethouder van Delft. Deze stijging op de maatschappelijke ladder werkte uiteraard door in het eigen prestige. Hoewel de aankoop van een eigen buitenplaats nog wel wat voorbarig was, werd wel enkele jaren de Rijswijkse buitenplaats De Voorde gehuurd.

"Maar Veldzigt was weldra te min
Voor zulke personaadjes
Mijnheer was immers magistraat
Mevrouw een Van der Kunne

En sjees en kiereboe daarbij
Hoera! Wat zal men rijden
En heer en kind en gasten vaak
Gewis de klei loopt lekker"

Neen, hooger op, naar de 'Voorde'
Wil men zijn schreden rigten
Het rijpaard nu maar afgeschapt
Lobé ga paarden kopen

Als magistraat en ondernemer in bonus kon Van Berckel zich in 1825-1826 de aanschaf van een buitenplaats veroorloven. Hier voorzag hij zichzelf van passende entourage en kon zo zijn gasten op stand ontvangen.

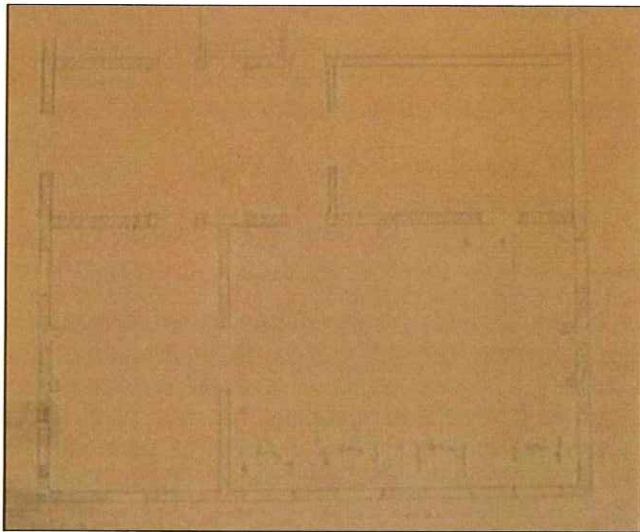
"Van Berckel, ja was magistraat
Maar koopman daarbij tevens,
Hij had zoo goed gespeculeerd,
Dat 't huren hem verveelde
(..)
Hij kocht dus Vredenoord contant,
(...)
De zorg voor inmaak, spek en vleesch,
Agurkjes en morellen,
En boven al uw groot talent,
Van gasten recipieren

'K verzeker u, dáár ging wat om,
Op 't lusthof Vredenoord,
Dinés en thés, en veel logés,
Meidrank en Cante merle "

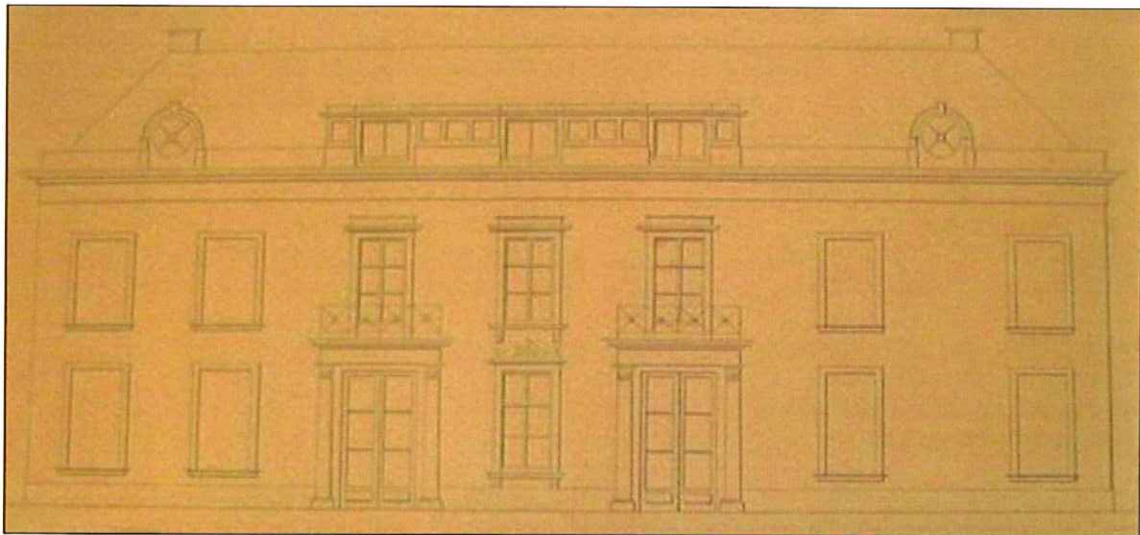
DE VERBOUWING VAN VREDENOORD, 1826-1828

Het Vredenoord dat Van Berckel in 1826 kocht van de vice-admiraal Pieter baron Melvill van Carnbee was een buitenhuis dat tussen 1750 en 1801 meerdere malen vergroot was door de aanbouw en de boerderij te incorporeren. Vermoedelijk zal de bouwgeschiedenis aan gevels zeer goed af te lezen

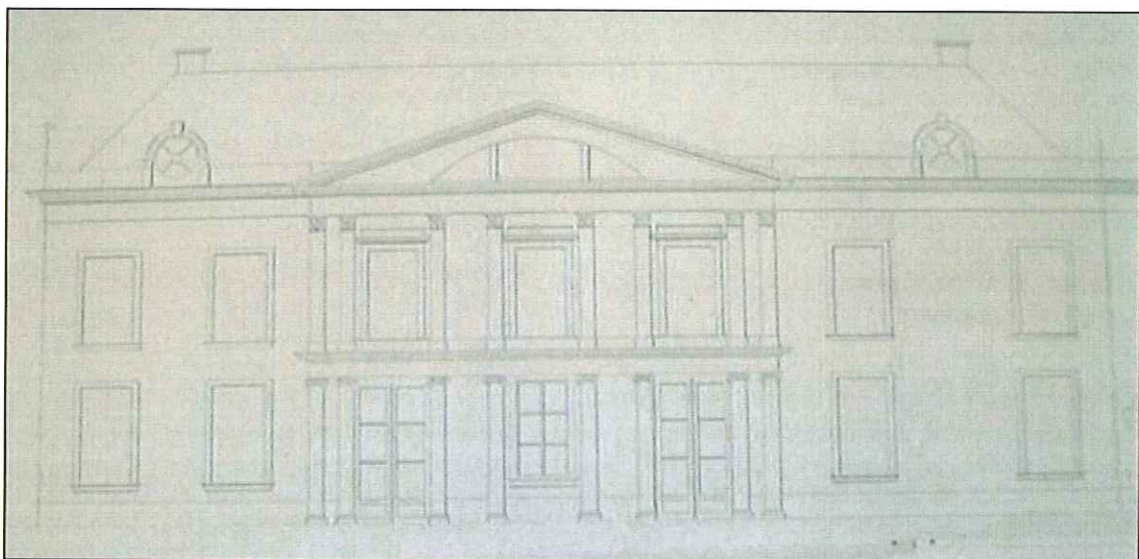
⁹ G.A.D., archief familie van Bommel, ongeinventariseerd.

Afb. 2.10 Plattegrond Huis Vredenoord uit 1826 door P. Adams met aantekeningen voor de verbouwing. G.A.D., planex R 53.

Afb. 2.11 P. Adams, ontwerp noordoostgevel Vredenoord, 1826. G.A.D., prenten D 25.

Afb. 2.12 P. Adams, ontwerp noordoostgevel Vredenoord, 1826. G.A.D., planex R 53.

zijn geweest. Zo was in de zuidwestgevel nog de terugspringende boerderijgevel herkenbaar. Dit huis had zoals een familielid van Van Berckel in een brief uit 1827 aangaf "behoefte aan eenen façade". Volgens Hendrick van Berckel jr was zijn vader zeer geïnteresseerd in architectuur. Dit blijkt ook uit een inventaris waarin de boeken die hij in zijn stadshuis aan de Voorstraat hield werden opgesomd. Onder de genoemde werken bevonden zich "Palladio architecture" en "Blondel, maisons de plaisance". Het betreft hier twee zeer invloedrijke handboeken. Ook was hij als prominent katholiek burger nauw betrokken bij de bouw van enkele katholieke godshuizen in Delft en omgeving.

Vrijwel direct na de koop van Vredenoord trekt Van Berckel de Rotterdamse stadsbouwmeester Pieter Adams aan om Vredenoord te verbouwen. Pieter Adams is tegenwoordig vooral bekend van de verbouwing van het Rotterdamse raadhuis (1827), van de Rotterdamse begraafplaats Crooswijk (1832) en de Winkel van Sinkel (1839) in Utrecht.¹⁰ Het contact tussen van Berckel en Adams zal in Delft gelegd zijn. In 1826 was Adams verbonden aan de Delftse Genie- en Artillerieschool.¹¹ Adams werk op Vredenoord beviel blijkbaar goed want in 1835 ontwerpt Adams op instigatie van Van Berckel de R.K. St. Josephkerk¹² aan de Oude Langendijk en in 1840-1841 ontwierp hij "een fraaij huis dat heel wat meer dan een fabriekshuis mag genoemd worden". Het betrof hier de directeurswoning bij de brouwerij De Papegaai die Van Berckel voor zijn zoon Cornelis liet bouwen aan de Oude Delft nr. 15-21. Dit pand is het enige nog bestaande werk van Pieter Adams in Delft.

Van Vredenoord zijn vijf gevelontwerpen en enkele plattegronden van de dan bestaande situatie bekend:

- a) noordoostgevel
- b) noordoostgevel
- c) zuidwestgevel
- d) de naar de Vliet gerichte noordwestgevel met de kuipplanten in potten tussen de ramen
- e) de naar de tuin drie traveeën brede gerichte zuidoostgevel
- f) plattegrond huis Vredenoord in 1826

De ontwerpen a) en d) zijn samen op een blad getekend en de ontwerpen b) en c) zijn samen op een blad getekend.

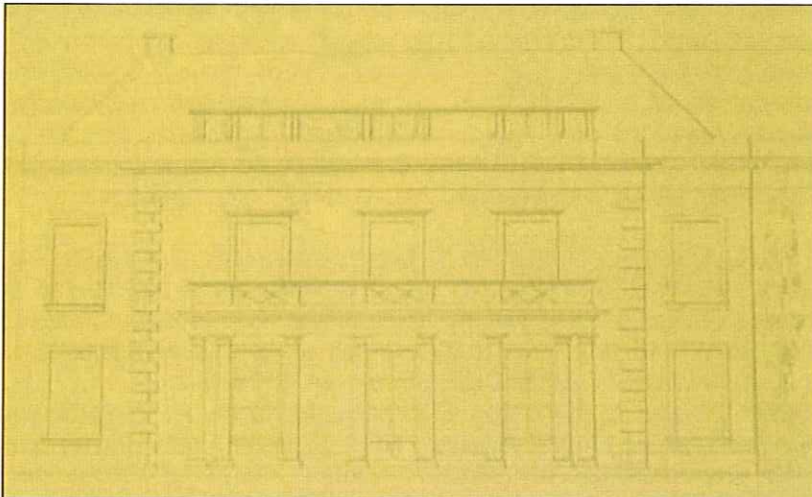
Ad a) is een ontwerp voor een zeven traveeën brede noordoostgevel over twee verdiepingen. De nadruk ligt op de middelste drie traveeën. De 3e en 5e travee worden begeleid door Dorische pilasters die op de verdieping een balkon steunen. Boven de kroonlijst bevindt zich een attiek over de 3e tot en met de 5e travee, tussen de 2e en 3e en de 6e en 7e travee zijn dakramen ingetekend. De ruimte tussen de 6e en 7e travee is breder dan bij de andere vensters. Uit de plattegronden met aantekeningen voor de verbouwing uit 1826 blijkt dat dit het gevolg is van de plaats van de haard in de Grote Kamer of Zaal. (afb. 2.10 en 2.11).

Ad b) ontwerp voor een zeven traveeën brede noordoostgevel over twee verdiepingen. De risaliet wordt bekroond met een fronton (afb. 2.12). De vensters zijn op de begane grond gescheiden door pilasters van de Ionische orde. De 3e en 5e travee bestaan uit openslaande deuren. De begrenzing van de risaliet is aan weerszijden versterkt door het gebruik van dubbele pilasters. De pilasters op de verdieping zijn van de Corinthische orde. Langs de dakrand loopt een kroonlijst. Hierboven tussen de 2e en 3e en de 6e en 7e travee zijn dakramen ingetekend. Ook hier is de ruimte tussen de 6e en 7e travee is breder dan bij de andere vensters. Uit de plattegronden met aantekeningen voor de verbouwing uit 1826 blijkt dat dit het gevolg is van de plaats van de haard in de Grote Kamer of Zaal.

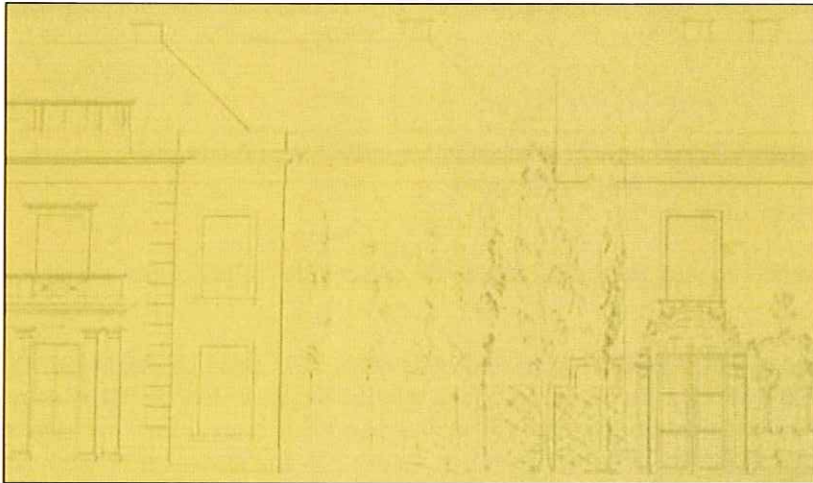
¹⁰ Zie J.A.C. Tillema, 'Het werk van Pieter Adams in Delft' in R. Meischke e.a. (red.), *Delftse studiën. Een bundel historische opstellen voor dr. E.H. ter Kuile naar aanleiding van zijn afscheid als hoogleraar in de geschiedenis van de bouwkunst* (Assen 1967), 329-341.

¹¹ *Ib.* 331.

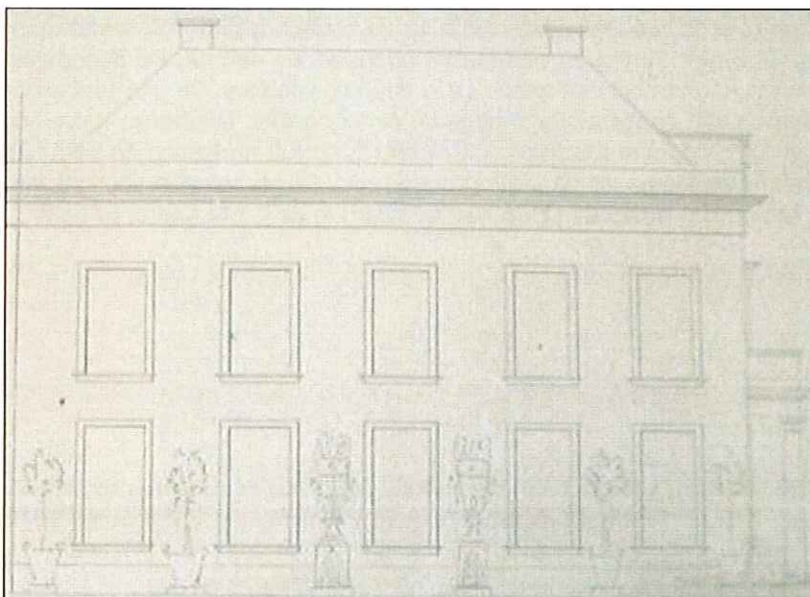
¹² Verder ontwierp Adams nog R.K. kerk te Overschie en de niet meer bestaande R.K. kerk in Bergschenhoek.

Afb. 2.13 P. Adams, ontwerp zuidwestgevel Vredenoord, 1826. G.A.D., planex R 53.

Afb. 2.14 P. Adams, detail weggepoetste deel van de zuidwestgevel Vredenoord, 1826. Rechts is de eerste travee van de zuidoostgevel (courzijde) zichtbaar G.A.D., planex R 53.

Afb. 2.15 P. Adams, ontwerp voor de naar de Vliet gerichte noordwestgevel, 1826

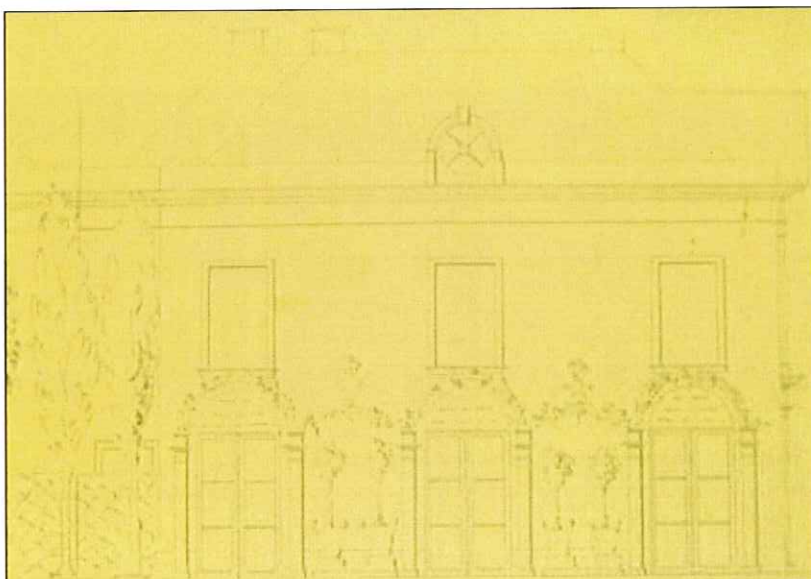

Ad c) het ontwerp voor de zuidwestgevel is bijzonder. Hier lijkt het huis in eerste instantie maar vijf traveeën breed te zijn. De inspringende gevel van de voormalige boerderij, waar nog een brede sloot voorlangs liep, wordt gehandhaafd maar middels beplanting 'weggepoetst'. Inpandig bevond hier tegenover de Grote Kamer of Eetzaal de 'Huiskamer'. Uit de plattegronden met aantekeningen voor de verbouwing uit 1826 blijkt dat zich ook in deze gevel een haardplaats bevond recht tegenover de haardplaats in de Grote Kamer of Zaal. Deze is herkenbaar aan de ruimte die tussen de 1e en 2e travee breder is dan bij de andere vensters. Adams heeft dit in de zuidwestgevel fraai opgelost door de plaats van de middenrisaliet waarbij de verticale band met bossage deze afwijking op het oog verhult. Boven de 2e tot en met de 5e travee is boven de daklijst een attiek aangebracht met dakramen. (afb. 2.13 en 2.14)

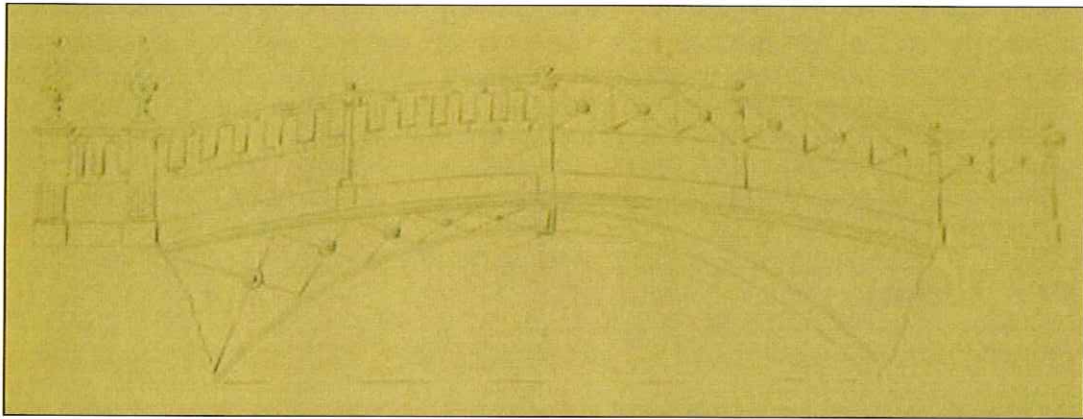
Ad. d) (afb. 2.15)

Ad e) De naar de cour gerichte zuidoostgevel is slechts drie traveeën breed. Dat deze gevel veel smaller is dan de noordwestgevel komt door de inspringende zuidwestgevel van de voormalige boerderij, waar nog een brede sloot voorlangs liep. (afb. 2.16)

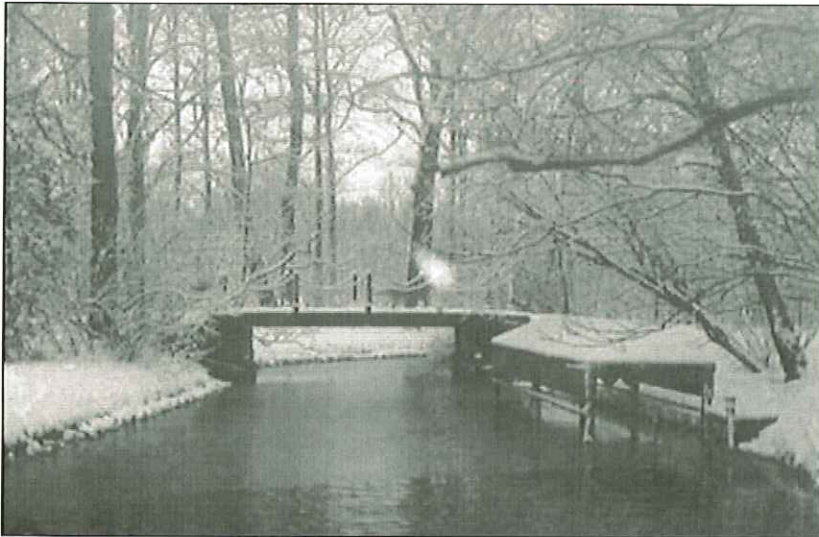
Alle ontwerpen borduren voort op de bestaande situatie en betreffen in feite een aanpassing van het bestaande bouwlichaam. Van de zuidwestgevel weten we zeker dat deze zo is uitgevoerd aangezien de vijf traveeën brede gevel op een ansichtkaart van rond 1900 nog herkenbaar is. Van de noordoostgevel is niet bekend of een van beide en zo ja welk ontwerp dan is uitgevoerd. Gezien de gelijkens tussen de attiek op ontwerp a en de uitgevoerde zuidwestgevel, lijkt dit ontwerp waarschijnlijk. In oktober en november 1826 krijgt R. Wallison betaald voor "snijwerk collonade, attiqué en glazen deuren". In 1828 wordt H. Karis betaald voor de geleverde "2 ijzere balkonhekken". De werkzaamheden aan Vredenoord beslaan de periode 1826-1828. In totaal bedragen de totale kosten fl. 14.222 gulden. De rekeningen geven veel details prijs over de inrichting van het huis. Zo wordt in april 1827 ruim 133 gulden betaald aan de stucadoors "J. Berreta en zoon" voor het stucwerk in de vestibule en in de nis op de slaapkamer. Bij verschillende behangschilders wordt behangselpapier besteld voor onder andere de grote zaal en de slaapkamers. In 1828 wordt F. Eilers betaald voor "stucadoorswerk van de gemarbr. Eetkamer".

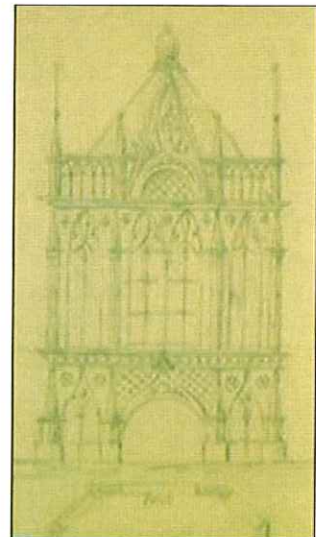
Afb. 2.16 P. Adams, ontwerp voor de naar de cour gerichte zuidoostgevel, 1826

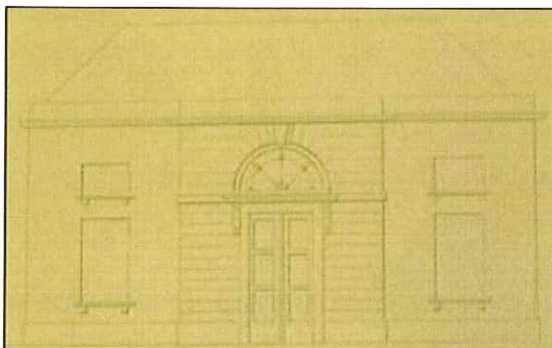
Afb. 2.17 P. Adams, ontwerp brug Vredenoord, 1826. G.A.D., prenten D 25. Let op de verschillende mogelijkheden qua detaillering aan beide brughelften.

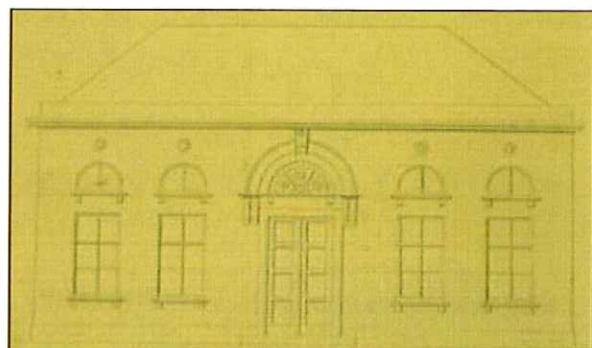
Afb. 2.18 Winterbeeld van het achterpark met goed zichtbaar de kettingbrug over de vijverarm. Foto jaren '30 van de 20e eeuw, collectie Van der Willigen.

Afb. 2.19 P. Adams, ontwerp neo-gothische theekoepel, 1826. G.A.D. , prenten C 65.

Afb. 2.20 P. Adams, ontwerp getiteld "voorstand van het tuinmanshuis", 1826. G.A.D., prenten C 63

Afb. 2.21 P. Adams, ontwerp getiteld "voorstand van het tuinmanshuis", 1826. G.A.D., prenten C 64.

VERANDERINGEN IN HET PARK, 1826-1827

Ten tijde van de verbouwing in 1826 en 1827 worden al enige werkzaamheden aan het park vermeld in het kasboek. Tussen de bouwtekeningen van Adams bevinden zich een tweetal ontwerpen voor bruggen (afb. 2.17) in het park en een schets met plattegrond voor een als gotische kapel aangeklede theekoepel. Het schetsontwerp voor de theekoepel (afb. 2.19) komt overeen met de plattegrond van de bestaande theekoepel aan de Vlietweg zoals op de plattegronden van 1750 en 1801 ingetekend. In het archief is geen bijbehorende bouwtekening gevonden en ook in het kasboek zijn geen posten gevonden waardoor we er van uit mogen gaan dat de gotische koepel evenals de bruggen nooit verder is gekomen dan de tekentafel.

In het archief bevinden zich tevens nog twee gevelaanzichten voor een tuinmanswoning die in stijl aansluiten bij de ontwerpen voor de nieuwe façade van het hoofdhuis (afb. 2.20 en 2.21). Onbekend is of deze tuinmanswoning is uitgevoerd. De huidige tuinmanswoning is van recenter datum en wordt in de *Bouwhistorische verkenning 2. Bijgebouwen Vredenoord* gedateerd op ca. 1870-1880.¹³ Deze datering kan exact gedateerd worden aangezien de tuinmanswoning als kadastraal nummer voor het eerst in 1867 wordt weergegeven.¹⁴

De posten die met tuin en park te maken hebben in de periode 1826-1827 zijn opgenomen in bijlage 1. Deze rekeningen overziend valt op dat er betrekkelijk veel bomen worden geveld. Gezien de bedragen die betaald worden voor het hout gaat het hier om grote exemplaren. Genoemd worden lindes en iepen langs de weg en op het 'Plein', sparren bij het huis, het weghalen van beukenhagen, vellen van appelbomen, het omspitten van de kersenboomgaard. Verder is er sprake van de afbraak van de voliëre, de plaatsing van een hekje voor de goudvissenkom en het dempen van de eendenkom enige tijd later. Tegelijkertijd is er sprake van veel spitwerk in het 'Nieuwwerk' en het opknappen van de stal, waarvoor uit 1826 eveneens bouwtekeningen van Pieter Adams bewaard zijn gebleven, en herstelwerkzaamheden aan de kassen en moestuin.

Uit de periode net voordat Zocher jr op Vredenoord komt werken is het Kadastraal Minuut Plan bekend. Hoewel de tekening in 1819 vervaardigd is, is de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel later opge maakt. In de O.A.T. van Rijswijk sectie E wordt Hendrik van Berckel als eigenaar vermeld. Uit de O.A.T. valt precies het grondgebruik per perceel af te leiden:

no. 24: weiland	no. 53: water als grond van vermaak
no. 25-28: bouwland	no. 54: tuin
no. 29: tuin	no. 55: broeikast
no. 30: huis, schuur en erf	no. 56: boomgaard
no. 31: boomgaard	no. 57: tuinhuis
no. 32-34: weiland	no. 58: tuin
no. 44: schuur	no. 59: boomgaard
no. 45: weiland	no. 60: tuin
no. 46: tuin	no. 61-62: grond van vermaak
no. 47-49: weiland	no. 63: huis, schuur en erf
no. 50: laan als bosch of hakhout	no. 64: tuin
no. 51: schuur	no. 65: grond van vermaak
no. 52: grond van vermaak	

Verder bezat Van Berckel in sectie E nog enkele percelen: no. 330: bosch / hakhout; no. 331: watering; no. 332: rietland; no. 333-339: weiland en no. 339bis: watering. Vrijwel zeker was hier de bij de Vredenoord behorende vinkenbaan gelegen.

De erven A.J. van Berckel, waar Hendrik eveneens toe behoorde, bezaten nog een groot aantal percelen in dezelfde polder die deels rondom Vredenoord lagen. Het betreft hier sectie E:

no. 10: huis, schuur en erf	no. 40: bouwland
no. 11-12: tuin	no. 42-43: weiland
no. 13-17: weiland	no. 66-69: weiland
no. 18: bouwland	no. 70: bouwland
no. 19: weiland	no. 340-345: weiland

¹³ Zie H.F. Götz, *Bouwhistorische verkenning 2. Bijgebouwen Vredenoord* (Leiden 2004).

¹⁴ Kadaster Zoetermeer, wijzigingskaart no. 22, Rijswijk sectie E, dienstjaar 1866

1828.	1822.
<p>Handen voor geliefte hand by de overname van 1827 1827 750 1828 100 1829 15 1830 48 65 1831 304 1832 1566 45 1833 993 1834 272 1835 14 30 1836 100 1837 341 1838 209 31 1839 18 30 1840 75 60 1841 32 39 1842 11 90 1843 89 20 1844 79 1845 350 1846 41 07 1847 9 25 1848 150 1849 9862,99</p>	<p>Handen voor geliefte hand by de overname van 1827 1827 750 1828 100 1829 15 1830 48 65 1831 304 1832 1566 45 1833 993 1834 272 1835 14 30 1836 100 1837 341 1838 209 31 1839 18 30 1840 75 60 1841 32 39 1842 11 90 1843 89 20 1844 79 1845 350 1846 41 07 1847 9 25 1848 150 1849 9862,99</p>
<p>Handen voor geliefte hand by de overname van 1827 1827 750 1828 100 1829 15 1830 48 65 1831 304 1832 1566 45 1833 993 1834 272 1835 14 30 1836 100 1837 341 1838 209 31 1839 18 30 1840 75 60 1841 32 39 1842 11 90 1843 89 20 1844 79 1845 350 1846 41 07 1847 9 25 1848 150 1849 9862,99</p>	<p>Handen voor geliefte hand by de overname van 1827 1827 750 1828 100 1829 15 1830 48 65 1831 304 1832 1566 45 1833 993 1834 272 1835 14 30 1836 100 1837 341 1838 209 31 1839 18 30 1840 75 60 1841 32 39 1842 11 90 1843 89 20 1844 79 1845 350 1846 41 07 1847 9 25 1848 150 1849 9862,99</p>

2.22 Detail van de rekening uit het kasboek van 1828 met de vermelding van de aanwezigheid op Vredenoord van de architecten Adams (links) en Zocher (rechts). G.A.D., familiearchief Van Berckel

no. 20-21: bouwland
no. 22-23: weiland

no. 346: watering
no. 347-349: bosch/hakhout

J.D. ZOCHER JR OP VREDENOORD IN 1828

Al de bovengenoemde tuinwerkzaamheden uit 1826 en 1827 speelden zich in de nabijheid van het huis af en lijken verband te houden met het aanpassen van de nog 'stijve' aanleg rondom het huis. Dit wordt bevestigd door brieven uit december 1827 en januari 1828. De eerder genoemde verbouwing van het huis in 1826-1828 is van belang om de veranderingen die in deze tijd aan de tuin werden gedaan te kunnen plaatsen. In een brief van 19 december 1827 schrijft Cornelis van Bommel aan Hendrick van Berckel; "Ik zal eens met het einde van uwen mij zeer aangenamen brief van 11 dezer beginnen. Ik heb na dusdanig een architect geïnformeerd die de partij voor het huis zonder groote kosten na genoeg zou kunnen arrangeren, de groote man, de man van de vogue, en die nu bezig is met den Haarlemer Hout te veranderen, is Sogger, maar na hem, minder in tel en aanzien, en toch ook knap, is eene Boleurs. In uw plaats nam ik liever Sogger, mij dunkt, het kan in de kosten niet veel schelen, daar het toch maar voor het opgeven van een plan is, dat zich bij een zeer weinig uitgestrekt terrain moet bepalen, en waarvan de uitvoering bij den één niets veel meer als bij den andern zal kunnen kosten, te meer daar het aan U vrij staat, van dat plan, vooraleer het in uitvoer gebracht wordt, deze of geene franjes, die welligt te veel in de papieren zouden lopen, ridderlijk afknippen. De rede waarom ik den grooten man zou prefereren is, behalven de meerdere genegenheid die gij in hem kunt vooronderstellen om u civiel en ijverig te bedienen, wegens de faveurs die hij reeds op den Burgh en op Rusthof genoten heeft, de meerdere zekerheid van dan une campagne te krijgen du vrai bon ton, die en U en ieder een aanstaat. Uw plaats is overigens zeer wel, maar heeft, gelijk uw huis had, behoefte aan eene façade. Intuschen spreek, Amice, ik zal u den één of anderen zenden, op welken dag het u behagen zal."

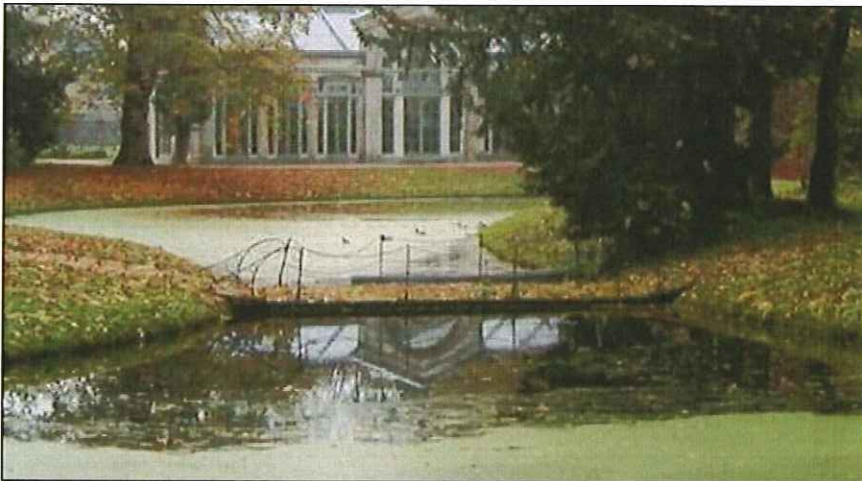
Uit een tweede brief van Van Bommel van 8 januari 1828 blijkt dat Van Berckel een voorkeur heeft voor J.D. Zocher jr Van Bommel die als regent was verbonden aan het seminarie Hagevelt bij Haarlem woonde zodoende nabij Zocher en schrijft: "Ik ben voorleden zaterdag den Heere Sogger een bezoekje wezen maken om eens te zien wat er van mijn inleidingsbriefje geworden was. Ik merkte al spoedig dat hij er niet weinig op gedacht had, en misschien, om dat het zoo gering door mij was opgegeven, erom weinig scheen te geven. Hij pretendeerde dan ook dat hij in die kwartieren niet kwam, en zich dus bij enkele gelegenheid niet op Vredenoord zou kunnen laten vinden. Dan zoo dra ik hem deed opmerken, dat die plaats zeer wel aangelegen was en nog van de bekwaamheid zijns vaders getuigde, maar slechts behoefde aan het voorplein eenige in zich niet zeer aanzienlijke maar voor het oog zeer veel beduidende veranderingen te ondergaan die het werk zijnen vader zouden voltooien en releveren, veranderde hij van gelaat, en toonde zich dadelijk bereid Ued. te schrijven, wanneer het U zou gelegen komen, de grond eens optenemen en er met Ued. over te consuleren. Ik hoop dat hij zulks doen zal of reeds gedaan zal hebben, hij zal u wel bevallen, want is een allezints geschikt en beschaafd mensch, en daarwel mede te spreken is. Hij boezemt vertrouwen in, en knapper in het vak zijn er niet, kortom laat het U eens vijftig ducaten meer kosten als bij een ander, gij kunt u dan toch ook iets beloven, dat U en ieder een bevallen zal, en het is voor altoos, daarenboven de natuur is rondom uwe plaats zoo fraai, of liever de ligging zoo rijk dat er weinig toe nodig zal zijn om het stijve voorplein een allezints betoverend aanzien te geven: maar wat zal hij jammeren over de te hoog opgesnoeide boomen, en over de muur!!! - die vliegt!!! Ik ben nieuwsgierig te weten wat er gebeuren zal ....".

Uit de brieven blijkt dat Zocher jr in navolging van zijn vader op Vredenoord heeft gewerkt. Over de werkzaamheden ten tijde van J.D. Zocher jr in 1828 zijn in het kasboek de volgende posten te vinden. In een los vel over de periode 1828 staat "nov. 13, J.D. Zöcher voor aangenomen werk in plantsoen op de plaats f. 1000", zie afb 2.17. Uit het kasboek blijkt dat Zocher werd ingeschakeld "Voort opmaken van de glooij. aan de beek". De rekeningen die verband houden met de verdere vervolmaking van het park zijn opgenomen in bijlage 2. Zie ook afbeelding 2.22, voorbeeld uit het kasboek. Wanneer de rekeningen nader beschouwd worden blijkt dat er ten tijde van J.D. Zocher jr aan een drietal zaken is gewerkt. Allereerst betreft het het "opmaken van de glooij. aan de beek" waar de meesterknecht van Zocher het toezicht op moest houden. Ten tweede werkzaamheden bij de Boerenlaan en het "t omdelven vant bosch O[ost]zijde". Ten derde betreft het werkzaamheden aan het

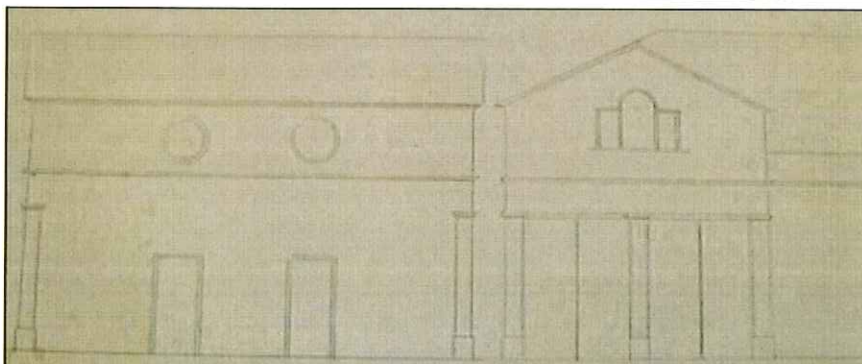

Afb. 2.23 Detail luchtfoto
1938. Luchtfoto Top. Dienst
Nederland, Emmen

Afb. 2.24 De vlotbrug van
Dordwijk

Afb. 2.25 P. Adams, ontwerp
voor de gevel van het koets-
huis, 1826. G.A.D., prenten D
27.

'Plein' en de zuidwestzijde. Werkzaamheden die bij beide laatstgenoemde onderdelen behoren zijn de sloop van de grote tuinmuur die langs de gehele noordwestzijde van de buitenplaats stond. Duidelijk is dat Zocher jr vooral de omgeving van het huis onder handen heeft genomen.

De aanleg van de 'beek' moet gezien de hoeveelheid werk, 71 mandagen, een forse klus zijn geweest. De grote vijver was in 1819 al gereed, maar houdt vrij abrupt op ter hoogte van de nutstuin ten zuidoosten van de tuinmanswoning. Uit 20e-eeuwse (lucht)foto's blijkt dat deze vijverpartij als een slingerende watergang veel verder in noordwestelijke richting doorloopt tot voorbij het koetshuis (afb. 2.23). De bij elkaar horende posten uit februari 1829 waarin sprake is van "'t opmaken van de sloot aan de W[est]Z[ij]de" en "Voor het kruien van den bagger uit de beek over het moesland" gecombineerd met de brieven van Van Bommel maakt duidelijk dat Zocher jr verantwoordelijk is voor de aangeklede waterpartij ten zuidwesten van het huis op de plaats van het voormalige 'Plein'. Een andere interessante post is "W. de Man voort leggen van de vlotbrug". Hoewel de ligging van de vlotbrug niet bekend is, is het wel een belangrijke constatering en een element dat ook in andere parken van J.D. Zocher jr gevonden wordt, zoals op Dordwijk bij Dordrecht (afb. 2.24).

De werkzaamheden aan de noordoostzijde van het huis zijn vrijwel allemaal te relateren aan de grote nutstuin daar. De genoemde post voor "'t omdelven vant bosch O[ost]" valt mogelijk te verklaren aangezien een groot deel van de aan de zuidwestzijde gelegen moestuin plaats moest maken voor parkaanleg. In dit licht bezien moest het hakhout plaats maken voor moestuin. De bestaande moestuin is waarschijnlijk vergroot. In tegenstelling tot wat men zou verwachten is hier ten noordoosten van het huis langs de Vliet geen landschappelijk park aangelegd. Gedurende de gehele 19e eeuw worden deze percelen in de verkoopakten omschreven als (moes)tuin en boomgaard. Pas in de 20e eeuw stond dit deel, waar nu een in 1966 gebouwde villa staat, bij de familie Van der Willigen bekend als het 'Engels werk'. De aanleg bestond uit een landschappelijke aanleg met gazon, bomen en heesters.

Enkele jaren later wordt er gewerkt aan de bijgebouwen. In februari 1832 zijn er uitgaveposten voor "J. Riem voor een nieuwe wagenshuur op de woning, f. 187.50" en wederom aan Riem voor "vertimmer. aande stal in 1832 met tstellen der plinten en lijsten, f. 312". De loodgieter J. van Eltinger kreeg f. 134.92 betaald voor 2 zinkgoten, pijpen etc. ten behoeve van de stal. De timmerman Opriks kreeg f. 7 betaald voor werkzaamheden aan de nieuwe zolder stal en koetshuis. In 1835 stond er nog een post "onkosten voor de nieuwe stal nog te verrekenen" openen van f. 1351.54. In het archief bevindt zich een bouwtekeningen plattegrond van Pieter Adams van deze aanpassing van het koetshuis. Deze bouwtekening komt overeen met de huidige situatie, zie afb 2.25.

J.D. ZOCHER JR OP VREDENOORD IN 1836-1838

In de periode 1836-1839 zijn er wederom een aantal posten die verband houden met de aanleg. Van belang hierbij is dat Van Berckel enkele jaren eerder Vredenoord heeft uitgebreid. In een staat van betaalde lasten over Vredenoord blijkt dat tussen 1833 en 1834 de grondbelasting van f. 308.71 naar f. 380. 86 omhoog gaat. In de kantlijn heeft Van Berckel aangetekend dat het verschil veroorzaakt wordt door de Molenwei. Volgens het kadaster was de Molenwei in 1826 al onderhands aan Hendrik van Berckel toegescheiden uit de erfenis van zijn vader A.J. van Berckel.¹⁵ Vermoedelijk is in 1834 de Molenwei daadwerkelijk op zijn naam overgeschreven. In dezelfde staat van betaalde lasten gaat de betaalde grondbelasting tussen 1836 en 1837 wederom omhoog, nu slechts met f. 3.20. De oorzaak van deze stijging, zo blijkt uit de aantekening in de kantlijn wordt veroorzaakt door de 'aankoop van de laan van Mijné'. Dit is het lange smalle perceel no. 39 en 40 dat volgens de O.A.T. kort tevoren nog in bezit was van "H.C. Mijné en cons. , wed.r Spaan".

Het kasboek van Vredenoord meldt in 1836 als "betaald in nog ongeboekte kosten wegens de sloot aan de Molenwei" een groot aantal posten. Deze zijn opgenomen in bijlage 3.

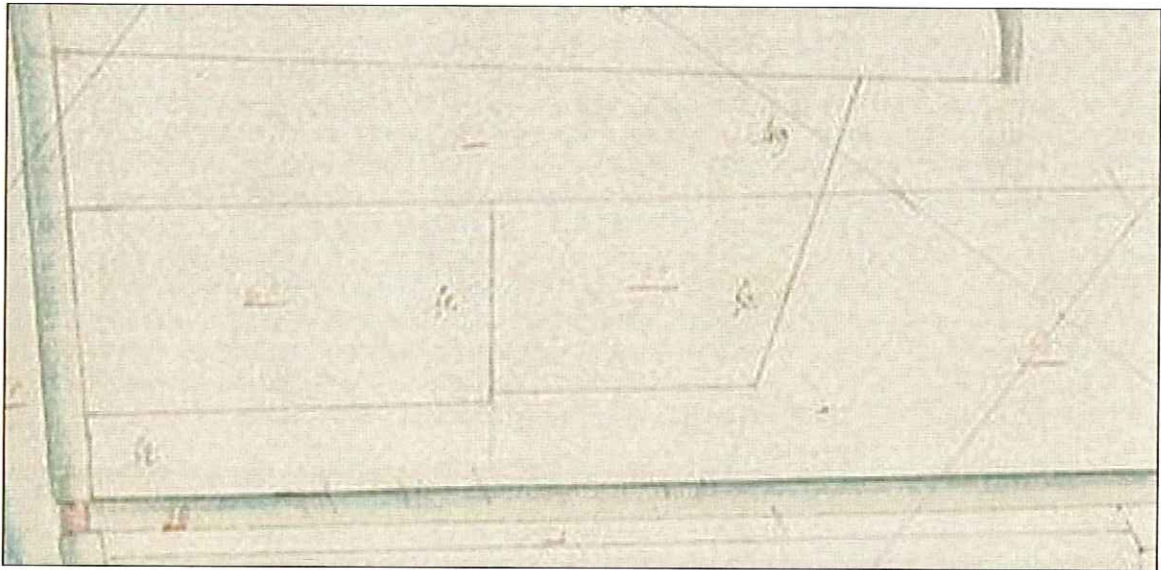
De werkzaamheden van J.D. Zocher jr worden specifiek in de posten vermeld:

5 juli 1837

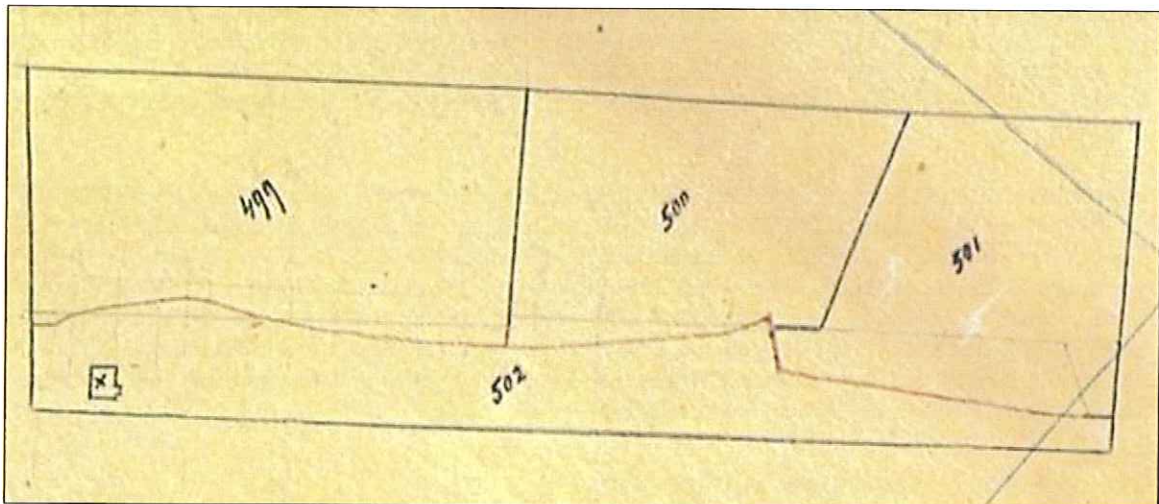
"J.D. Zocher, van arbeids[oon] voor t leggen van de oprijlaan etc. f. 411.58."

¹⁵ Kadaster Zoetermeer, Rijswijk, deel 105, no. 16. Koopakte van 22 april 1847.

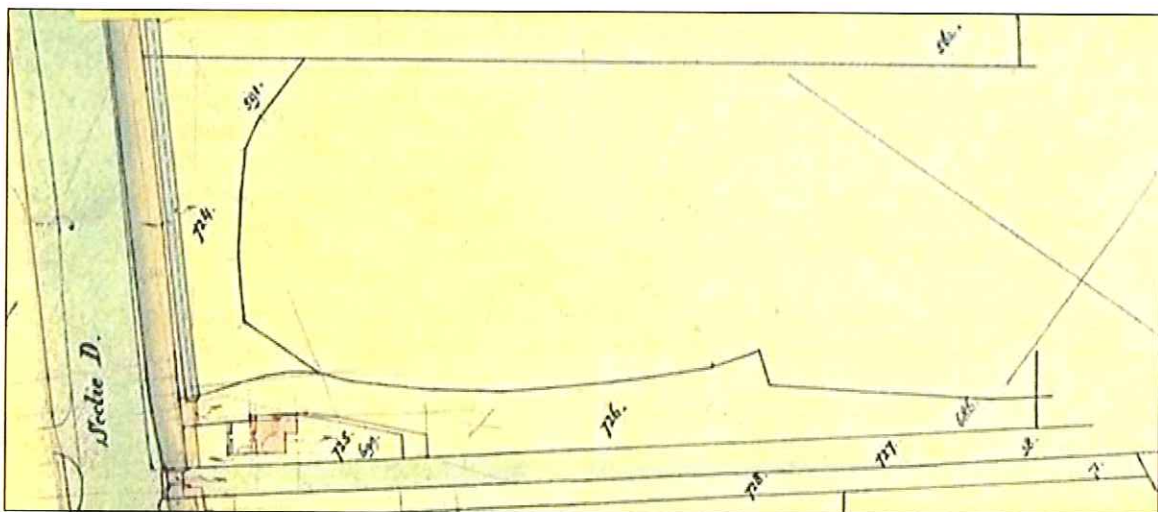

Afb. 2.26 Detail Kadastraal Minuut Plan 1819.

Afb. 2.27 Kadastrale wijzigingskaart opgemaakt en deugdelijk verklaard 23-2-1872. Zichtbaar is de portierswoning en de vloeiender gemaakte perceelsgrenzen. Kadaster Zoetermeer

Afb. 2.28 Kadastrale wijzigingskaart opgemaakt en deugdelijk verklaard februari 1883. Zichtbaar is de gehele Molenwei met de ronde vormen van de percelen en de afscheiding van de portierswoning op een eigen perceel. Kadaster Zoetermeer

29 april 1839

"Zocher en Voorhelm Schneevoogt¹⁶ gel. heesters en plants[oen] 1838 f. 227.35."

Jan. 1844

"J.D. Zocher voor ged[ane] werkzaamheden en geleverd plantsoen in 1839 f. 210.70."

De posten overziend, in combinatie met de aanwezigheid van J.D. Zocher jr bij de aanleg van de nieuwe oprijlaan, de erfenis van de Molenwei in 1826 en de koop van het laanperceel van Mijné maakt duidelijk dat in 1837-1838 de entrée van Vredenoord in zuidwestelijke richting verplaatst is naar de Molenwei. Ook wordt dan de grenssloot aan de zuidwestzijde van Vredenoord in zuidwestelijke richting doorgetrokken tot aan de Molensloot. In 1837, tegelijkertijd met de werkzaamheden aan de laan, grenssloot en de Molenwei, zijn er in het kasboek een aantal aparte posten opgenomen voor een totaal bedrag van f. 1572.52 gulden onder de titel "Onkosten voor het huisje aan het hek". Het betrof hier de bouw van een portierswoning met rieten dak langs de Molensloot. Opvallend is dat de slingerlaan op Vredenoord niet nabij het huis begint maar verder in zuidoostelijke richting. Mogelijk sloot de nieuwe oprijlaan aan op de slingerlaan. De vroegst bekende kadastrale wijzigingskaarten stammen uit de tweede helft van de 19e eeuw (Afb. 2.26, 2.27 en 2.28). Een vergelijking van deze kaarten met het Kadastraal Minuut Plan maakt duidelijk wat al het graafwerk aan sloten en dergelijke te betekenen heeft gehad. De rechtlijnige perceelsstructuur van de percelen tussen de Molensloot en Vredenoord is door J.D. Zocher jr gewijzigd zodat een min of meer ovaalvormig door sloten omgeven weiland is ontstaan. In feite creëerde Zocher jr hier niet zozeer een nieuw parkonderdeel maar kleepte hij het landschap aan. De bedoeling van de uitbreiding van de aanleg was vermoedelijk om de bezoeker te imponeren. De bezoeker werd er zo subtiel op gewezen dat Van Berckel niet een buitenplaats bezat maar een landgoed. Bij de entree kon men immers via de nieuw aangelegde slingerlaan naar de boerderij en landerijen gaan of zich via de nieuwe oprijlaan, met zicht over de weide, naar het buitenhuis begeven.

De percelen rondom de Molenwei zijn grotendeels beplant en voorzien van paden zodat een bosranden omzoomde weide ontstond. Een dergelijk aangekleed landschap is van Zocher bekend op Broekhuizen en wordt daar de "Ronde wei" genoemd. Onduidelijk is hoe de zuidoostzijde van de Molenwei vorm was gegeven. De slingerlaan zal in de zuidoosthoek van de buitenplaats aangesloten hebben op de rondwandeling om de Molenwei (het hek tussen beide is zichtbaar op een foto uit het bezit van de familie Van der Willigen, zie afb. 2.29). In de verkopeningen wordt kadastraal perceel no. 422 tot in ieder geval 1875 omschreven als "bosch en hakhout". Vermoedelijk wordt al in het laatste kwart van de 19e eeuw op deze plaats een boomgaard aangelegd. Het ten zuidwesten hiervan liggende perceel no. 501 staat in dezelfde periode bekend als weiland. In het centrale grote open gedeelte van de Molenwei was door het vergraven van de bestaande sloten een eiland ontstaan. In de weide is op een luchtfoto uit 1938 (zie afb. 2.23) op het eiland nog een boomclump herkenbaar die vermoedelijk door Zocher zal zijn aangeplant.

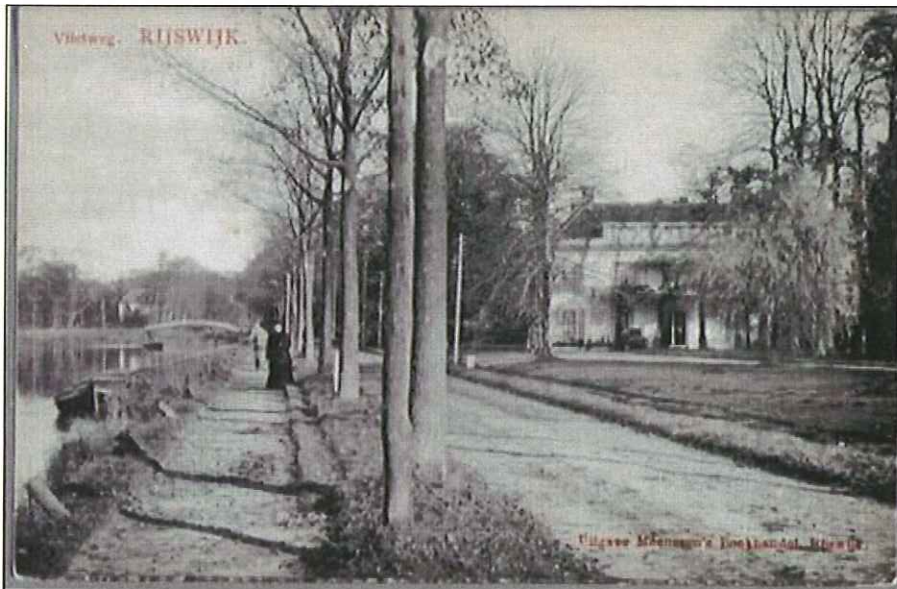
In het langs de Vliet gelegen perceel werd tevens de portierswoning gebouwd en een laan aangelegd die naar het huis voerde. Deze entree is zichtbaar op een ansichtkaart van rond 1900 en een foto uit ca. 1920, (afb. 2.30, zie ook afb. 2.41). Deze ansicht laat aan de rechterzijde ook meteen zien hoe de gevel van de voormalige boerderij 'weggepoetst' was achter een rij linden die nog uit de 18e-eeuwse aanleg stamde.

Enkele interessante posten aan de inkomstenkant betreffen een tweetal hekwerken. De eerste post van fl. 52,- uit 1838 wordt omschreven als "Van Adrichem voor het ijzeren hek van de boeren[aan]". De tweede post stamt uit 1844 wanneer Van Berckel fl. 130 krijgt van "Van Kleenberg voor het ijzeren hek van Vredenoord met de vazen en toebehoren". Hoewel de beide hekken niet direct te plaatsen zijn, zullen zij zeker in verband staan met bovengenoemde werkzaamheden.

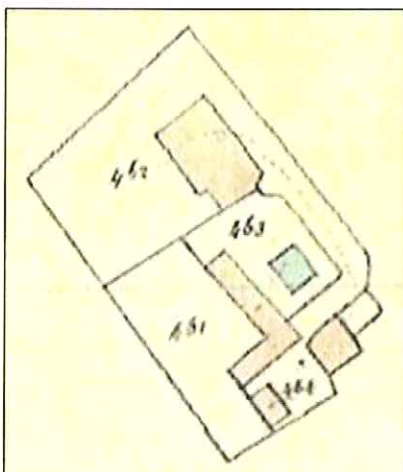
16 De Haarlemse kwekerij Voorhelm & Schneevoogt.

Afb. 2.29 Op de achtergrond is het hek zichtbaar dat de slingerlaan verbond met de wandelpaden rondom de Molenwei.

Afb. 2.30 Ansichtkaart rond 1900 met het oude huis Vredenoord. Voor het huis staan nog twee rijen linden. Ook de door Zoicher jr tussen 1836 en 1838 aangelegde toegang naar de portierswoning is zichtbaar op de voorgrond.

Afb. 2.31 Kadastrale wijzigingskaart opgemaakt en deugdelijk verklaard, 31 juli 1866. Kadaster Zoetermeer

TWEDE HELFT VAN DE 19E EEUW

In 1847 besluit Hendrik van Berckel Vredenoord te verkopen. Vrijwel tegelijkertijd koopt hij een buitenplaats bij het nabij Nijmegen gelegen Beek. Deze beslissing om Vredenoord van de hand te doen is opmerkelijk, omdat Van Berckel dan nog steeds burgemeester van Delft is en dit ook nog enkele jaren zal blijven. Koper van "de hofstede of buitenplaats Vredenoord met de daarop staande heerenhuizing, koepel, stallingen, koetshuis, tuinmanswoning en portierswoning en verdere gebouwen en getimmerten, benevens laan, boomgaard en plantsoen midsgaders een partij weiland, gelegen aan de nieuw aangelegde wandeldreeven" voor 34.000 gulden was de Haagse advocaat jonkheer mr. Richard Leeuwenhart van den Bosch.¹⁷ De ten zuidoosten van Vredenoord aan de Molensloot gelegen boerderij die al generaties lang familiebezit van de Van Berckels was werd niet verkocht.

Lang heeft jhr. Van den Bosch niet genoten van Vredenoord. In 1854 doet hij de buitenplaats al van de hand. Koper is de Rijswijker Nicolaas Coblijn die omschreven wordt als grondeigenaar op het eiland Java. Coblijn koopt Vredenoord voor fl. 30.000.¹⁸ De percelen van de Molenwei worden in de verkoopakte apart omschreven als: no. 67 weiland; no. 68 weiland; no. 399 huis; no. 422 boschhakhout; no. 423 bouwland; 426 boschhakhout. Nu wordt ook voor het eerst het lange smalle noordelijke grensperceel als laan omschreven: no. 419 laan als boschhakhout.

In 1858 blijkt Coblijn naar Brussel te zijn verhuisd. Mogelijk is dit de reden voor de verkoop van Vredenoord in dat jaar aan de oud-resident van Soerabaja mr. Pieter Vreede Bik. Deze koopt voor 23.500 gulden "De buitenplaats Vredenoord met de daarop staande Heerenhuizing, koepels, stallingen, koetshuis, orangerien, tuinmans en hekwachterswoningen en verdere gebouwen en betimmeringen, laan, boomgaard en beplantingen benevens een partij weiland".¹⁹ De buitenplaats bevat dan nog steeds zoals in de tijd van van Berckel de percelen no. 51 t/m 66, no. 67 (weiland) no.68 (weiland), no. 399 (huis), no. 422 (boschhakhout), no. 423 (bouwland) en no. 426 (boschhakhout) in sectie E van de kadastrale gemeente Rijswijk. Uit de koopakte blijkt tevens dat het weiland (perceel no. 67 en no. 68) "in de plaats gelegen" tot november 1859 verhuurd was.

Ook Pieter Vreede Bik heeft Vredenoord niet lang in bezit gehad. In april 1862 verkoopt hij Vredenoord voor 20.000 gulden aan de dan nog in Arnhem woonachtige rentenier Diederik Leendert Cornelis van Blommestein.²⁰ De omschrijving van de buitenplaats is identiek aan die van 1858 en ook de percelen van de Molenwei worden meeverkocht. Onder Van Blommestein verandert er een en ander op Vredenoord. In 1867 wordt perceel no. 62 (grond van vermaak) gesplitst in perceel 463 (grond van vermaak en koetshuis) en perceel no. 464 (huis), zie afb. 2.31. De reden voor de splitsing is de bouw van de tuinmanswoning en de uitbreiding van het bestaande koetshuis met een aanbouw haaks op het bestaande bouwlichaam.²¹ Vermoedelijk laat Van Blommestein ook de koepel aan de Vliet afbreken want tuinhuis en tuin (no. 57 en no.58) worden samengebracht onder een nieuw kadastraal nummer (no. 439, tuin).

In 1872 verkoopt Van Blommestein Vredenoord. Met de verkoop door verandert de grootte van de buitenplaats. De portiers- of hekwachterswoning (no. 399) en de langwerpige strook langs de Molensloot (no. 423 en latere 502), die onderdeel uit maken van de door J.D. Zocher aangelegde wandeling om de Molenwei, worden apart verkocht. Ten behoeve van de verkoop wordt dan de precieze vorm van het perceel opgemeten (afb. 2.27 en 2.28) en zijn voor het eerst de vloeiende lijnen van de weide zichtbaar. Vermoedelijk is de portierswoning rond 1900 afgebroken en vervangen door het huidige witte herenhuis met zijn houten gevelbekleding.

Vredenoord wordt door Van Blommestein verkocht aan de Haagse fabrikanten Albertus Hendrik Sterkman en Albertus Willem Paulus Sterkman voor f. 28.400 gulden.²² Omstreeks 1830 begon Albertus Sterkman een bedrijf waarmee hij hoofdzakelijk kachels en haarden fabriceerde. In 1840 werd het bedrijf omgezet naar "eene inrigting voor gegoten ijzer" Bij de eerste steenlegging op 4 september 1840 werd ook de erfprins van het Oranjehuis geboren. Vanaf dat moment wordt de naam IJzergieterij "De Prins van Oranje" gebruikt. De gieterij werd in 1897 geliquideerd. In de hoogtijdagen werkten er 500 mensen. De gieterij produceerde diverse producten waaronder molenassen, bruggen, waterpompen, verlichtingspalen en urinoirs. Deze Haagsche ijzergieterij was een van de

17 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 31-3-1854. Deel 105, no. 16.

18 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 31-3-1854. Deel 200, no. 53.

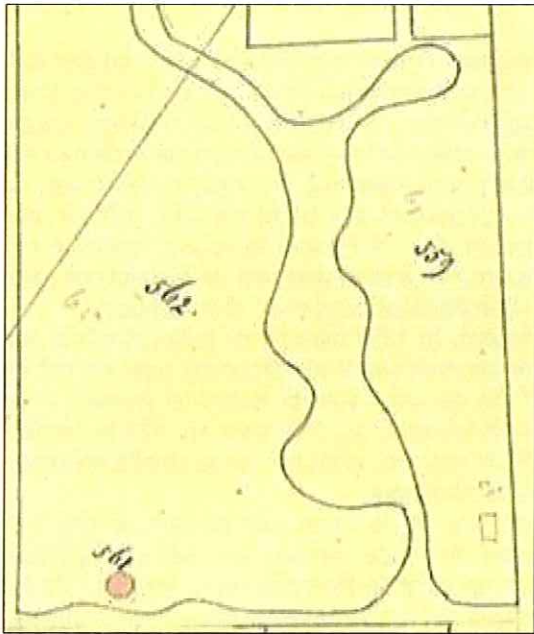
19 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 24-8-1858. Deel 265, no. 49.

20 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 1-4-1862. Deel 313, no. 26.

21 Hierdoor verandert ook de grootte van de percelen no. 63 (huis) dat nu perceel 462 wordt en perceel no. 64 (tuin) dat nu no. 461 wordt.

22 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 23-5-1872. Deel 459, no. 17.

Afb. 2.32 Kadastrale wijzigingskaart opgemaakt en deugdelijk verklaard, 28 november 1875. Kadaster Zoetermeer.

Afb. 2.33 De steen in de grot met de letters CGV en het jaartal 1876.

Afb. 2.34 Foto van de koepel met "kraaiennest", ca. 1930. De balustrade is duidelijk zichtbaar. Foto collectie familie Van der Willigen.

Afb. 2.35 Foto van de koepel, ca. 1930. Aan de achterzijde zijn treden naar het platform te zien. Foto collectie familie Van der Willigen.

grootste economische trekpaarden van de vroeg industriële revolutie.

In 1871 richtten A.H. Sterkman en A.W.P. Sterkman een "vennootschap van koophandel (...) ten doel hebbende het fabricceeren van ijzerwerk in den ruimsten zin genomen alsmede het drijven van handel daarin en in steenkolen" onder de naam firma Wed. P. Sterkman en Zoon. Op 1 augustus 1875 wordt de firma ontbonden en korte tijd later wordt overgegaan tot de scheiding en verdeling van het bezit van de vennootschap.²³ Uit de bezittingen van de vennootschap krijgt A.H. Sterkman Vredenoord toebedeeld. In de splitsingsakte wordt de koepel in de zuidoosthoek van de buitenplaats nu voor het eerst vermeld en staat op een kadastrale wijzigingskaart uit 1876 als een apart perceel, no. 561 koepel, weergegeven (afb. 2.32). Deze koepel stond aan de voet van het bergje. Op de kaart uit 1801 is de plaats van de koepel al een bijzondere plek in het park. De invulling valt helaas niet uit de kaart te herleiden. Destijds stond een koepel boven op het bergje met uitzicht over de uitgestrekte veenweidegebieden.²⁴ Mogelijk was de grot in het bergje destijds ook al aanwezig. Deze grot in de vorm van een slingerende bakstenen gang kwam aan de zuidoostzijde uit bij de vergraven zuidoostelijke grenssloot van de buitenplaats. In of rond 1876 is door Sterkman een nieuwe koepel gebouwd aan de voet van het bergje. De koepel was zo geplaatst dat wie de grot doorliep bij een deur uitkwam en vervolgens de koepel binnenstapte. De bakstenen grot zelf is aan de binnenzijde bekleed met mineralen en stukken natuursteen. Op de natuurstenen stukken zijn decoraties en profielen herkenbaar. Verder bevindt zich in de gang, op een prominente plaats, nog een steen met de letters CGV en het jaartal 1876, (afb. 2.33). De wandelaar die op het pad over het bergje liep en dat aansloot op de slingerlaan kon middels een trapje 'het kraaiennest' betreden. Boven op de met een rieten kap gedekte koepel was een platform met balustrade vanwaar men een weids uitzicht moet hebben gehad op het veenweidegebied, (afb. 2.34 en 2.35).

Dit onderdeel van de aanleg van Vredenoord is voor Nederland uniek te noemen. Grotto's zijn in Nederland uiterst zeldzaam. De bij Tytjerkstradeel gelegen buitenplaats Vijversburg kent een grot die van vóór 1862 stamt. Direct naast deze grot staat een tuinkoepel. De ingang van de grot is ingelegd met kiezels maar de grot zelf niet.²⁵ De grot van Amstenrade is ouder en stamt uit ca. 1812. Deze grot bestaat uit een koepelkamer met ernaast gelegen twee bakstenen gangen waarvan er één uitkomt onder een rotsbrug. Delen van de grot zijn bekleed met mergel.

Voor het idee achter de grot die uitmondt in een koepel, lijkt men zwaar te hebben geleund op de ideeën van Gijsbert van Laar. Tussen 1802 en 1809 verscheen in 24 losse deeltjes het door hem geschreven *Magazijn van Tuin-sieraden of verzameling van modellen van aanleg en sieraad voor groote en kleine lust-hoven, voornamelijk van dezulke die met weinig kosten te maken zijn*. Plaat XXXVIII laat een bergje zien met hierop een koepel (afb. 2.37). Door het bergje loopt een onderaardse gang die uitmondt onder een soort luifel. Dit tafereel is in rustieke stijl weergegeven, maar kon uiteraard evengoed in classicistische of 'chinese' trant worden uitgevoerd. Opvallend is de toelichting bij deze plaat: "of laat den wandelaar langs een ruw pad, hoe wilder hoe liever, deze buitenschors naderen, leid hem door eenen kleinen, weinigverlichten, door boomen ondersteunden onderaardschen gang, zijn tred doe vèeren losspringen, die een paar deuren openen; in eens bevindt hij zich in eene schoone zaal, uit welke hij een liefelijk lagchende partij beschouwt". Deze tekst lijkt geschreven voor de grotto op Vredenoord waar men via de grot ineens in de lichte koepel stond met een onpeilbaar zicht op de achterliggende veenweiden.

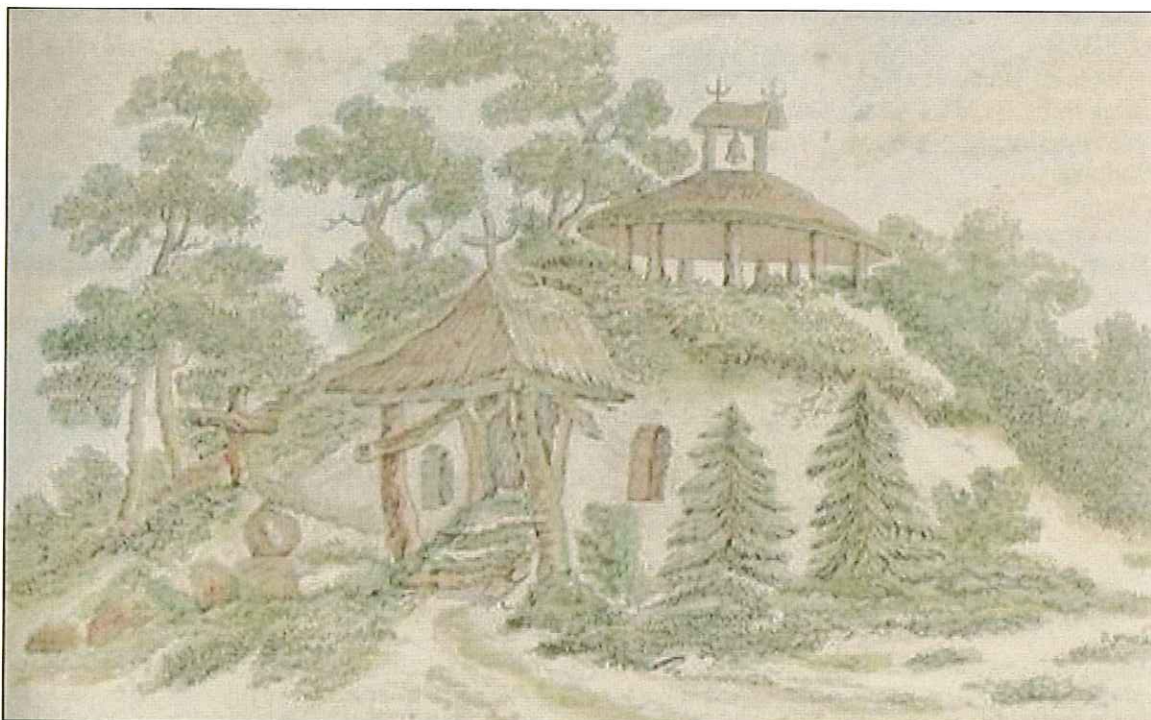
23 Kadaster Zoetermeer, registratie 20-10-1875. Deel 517, no. 47.

24 Op een 20e-eeuwse foto uit de collectie van de RDMZ (Zeist) is nog een restant van de koepel op het bergje zichtbaar.

25 Zie Stichting P.H.B., beheersplan Vijversburg. Zie ook G. Jensma, *Tot aandenken aan mijne moeder'. Filantropie en grootgrondbezit te Swarteweisein 1650-1892-1922* (Leeuwarden 1992).

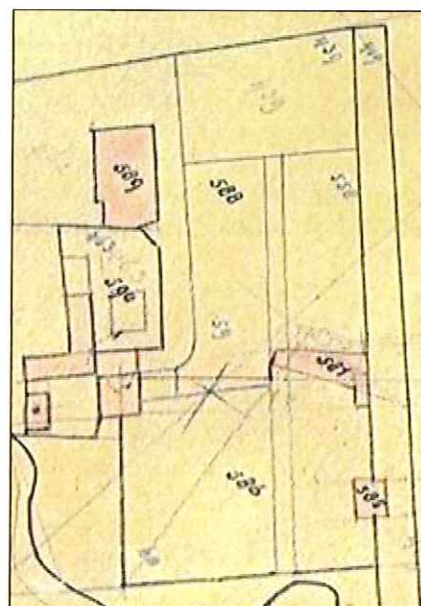
De broeikas in de tuin (no. 55) die bij de koop in 1872 nog aanwezig, blijkt af te zijn gebroken en vervangen door een nieuwe oranjerie (afb. 2.38). Op een kadastrale wijzigingskaart uit 1883 (afb. 2.39) is een nieuwe oranjerie zichtbaar op vrijwel dezelfde plaats. Ook is op deze wijzigingskaart voor het eerst, iets ten zuidoosten van de oranjerie, een half in de tuinmuur gebouwde schuur of tuinhuis aangegeven (perceel no. 585).

Afb. 2.37 Plaat XXXVIII: bergje met koepel en grotuitgang in rustieke stijl, uit Van Laar's Magazijn van Tuinsieraden

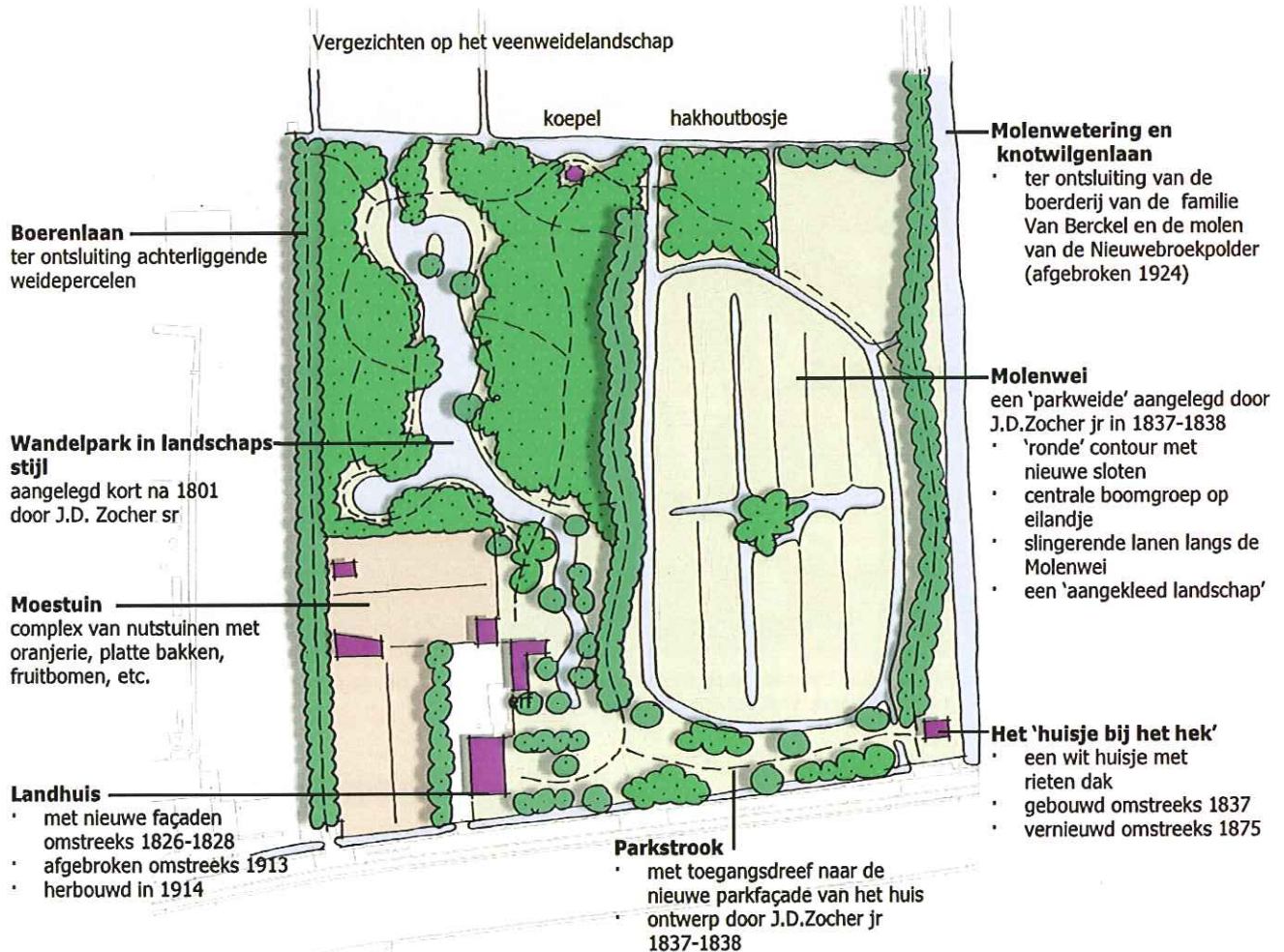
Afb. 2.38 Foto van de oranjerie, ca. 1930. Foto collectie familie Van der Willigen.

Afb. 2.39 Kadastrale wijzigingskaart opgemaakt en deugdelijk verklaard, februari 1882. Kadaster Zoetermeer

Omstreeks 1850 bereikt de parkaanleg van de buitenplaats Vredenoord een hoogtepunt in haar ontwikkeling. De aanleg heeft haar maximale omvang en er is een uitgebreide parkaanleg in landschapstijl. De parkaanleg bestaat uit verschillende onderdelen, die in het huidige terrein nog goed herkenbaar aanwezig zijn (afb. 2.40).

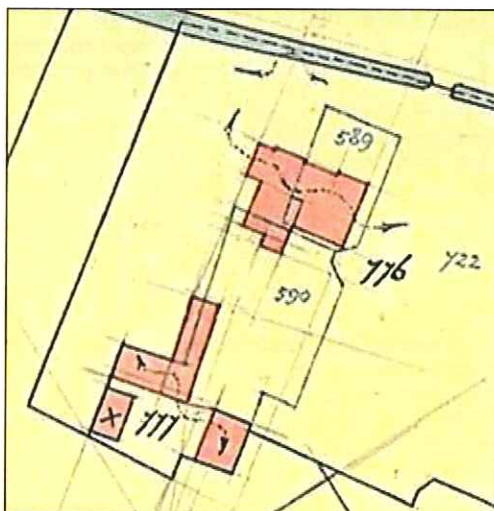
Afb. 2.40 reconstructie situatie omstreeks 1850

Bronnen

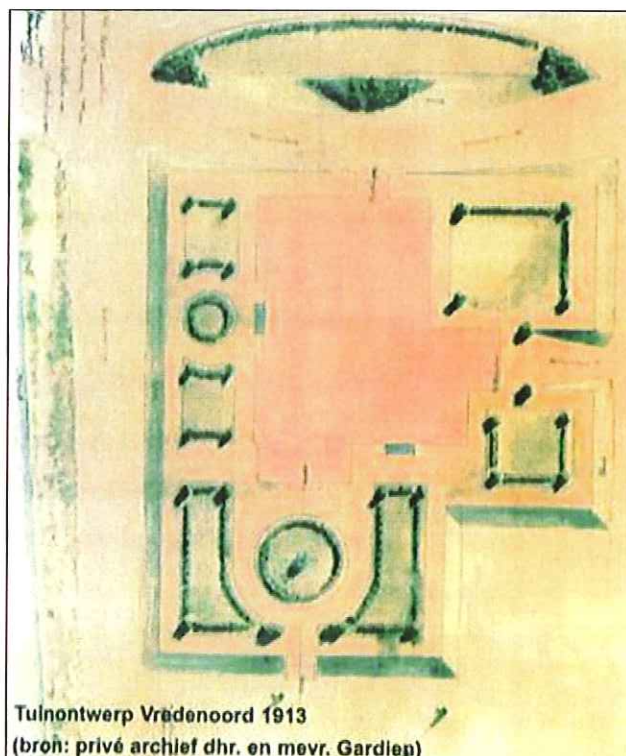
- Div. hist. kadastrale kaarten en aanwijzende tafels
- Kasboeken familie van Berckel
- Contemporaine briefwisselingen
- Topografische kaart 1912
- Luchtfoto's 1938 en 1944

Afb. 2.41 Foto van de aansluiting van Vredenoord op de toegangsweg over de Molenwei. Het op de achtergrond zichtbare water is de grenssloot, voordat de Vliet verbreed werd.

Afb. 2.42 Kadastrale wijzigingskaart dienstjaar 1915. Onder de weergave van het nieuwe huis zijn de lijnen van het oude huis zichtbaar.

Afb. 2.43 Niet uitgevoerd ontwerp door de Rotterdamse architect J. van Wijngaarden voor de tuin rondom de nieuwe villa.

In 1883 namen Provinciale Staten van Zuid-Holland het besluit de Vliet te verbreden. Grotere schepen en drukker scheepvaartverkeer maakten een verbreding van de Vliet tussen Delft en Den Haag noodzakelijk. Na veel tegenstand en onteigeningen kon uiteindelijk in 1887 begonnen worden. In 1894 was de verbreding voltooid. Onder andere de buitenplaatsen Burchvliet en Pasgeld werden afgebroken. De gevolgen voor Vredenoord bleven echter beperkt. Over de gehele breedte van de buitenplaats werd een strook van enkele meters breed onteigend. Tegelijkertijd is toen een brede grenssloot gegraven tussen de Vlietweg en Vredenoord. Deze sloot is in ca. 1970 weer gedempt.

DE FAMILIE VAN DER WILLIGEN (1913-1966)

In de schaarse literatuur duikt steeds een hardnekkig gerucht op dat Vredenoord rond 1910 volledig zou zijn afgebrand. Onderzoek in de jaargangen van de dagbladen het Centrum en het Volk met zijn speciale Haagse rubriek over de periode 1910-1920 heeft niets opgeleverd.

Op 15 februari 1913, wordt Vredenoord door Josephina Wilhelmina Sterkman, echtgenote van Hendrik Jan Hendriks, en haar broer de Amsterdamse kandidaat-notaris Albertus Willem Paulus Sterkman verkocht.²⁶ De koper voor f. 80.000 is de Rotterdamse arts dr. Adriaan Maarten van der Willigen. In de verkoop van 1913 wordt Vredenoord omschreven als "de buitenplaats Vredenoord met de daarop staande heerenhuizing, stalling, koetshuis, tuinmanswoning en verdere betimmering, bepoting en beplanting, benevens weiland, en water".²⁷ Tot Vredenoord behoren dan nog steeds alle percelen van de Molenwei (Rijswijk sectie E, no. 422, 500, 501, 592, 593 en 724).

Overigens wijst noch de omschrijving van Vredenoord in de verkoopakte noch de koopprijs van fl. 80.000 erop dat Vredenoord kort tevoren zou zijn afgebrand.

Kort na de koop laat Van der Willigen plannen maken voor een nieuw huis door de Rotterdamse architect J. van Wijngaarden. Het oude huis wordt inderdaad afgebroken en ten zuidoosten hiervan wordt, deels op dezelfde plek als het vorige huis, de nieuwe villa gebouwd (afb. 2.42). Opvallend aan Vredenoord is dat het nieuwe huis op een verhoging is gebouwd. Van Wijngaarden maakte ook een tuinplan voor de omgeving van het huis (afb. 2.43). Een vergelijking van dit tuinontwerp met foto's die recent na de bouw gemaakt zijn maken duidelijk dat het niet uitgevoerd is. Wel blijkt dat destijds rondom het nieuwe huis een tuin is aangelegd in wat meestal omschreven wordt als architectonische stijl of nieuwe tuinstijl. De kenmerken hiervan zijn de sterke gerichtheid van de aanleg op de architectuur van het huis, het uitvoeren van bassins en keermuren in metselwerk, veel gras, geplaveide paden en vormsnoei.

Foto's uit de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw uit het bezit van de familie Van der Willigen geven een duidelijk beeld van het park. Vooral de detaillering van het park valt goed op te maken uit de foto's. Ook valt uit deze foto's af te leiden dat naarmate de tijd vordert het onderhoudsniveau daalt en de anno 2005 duidelijk zichtbare verruiging van het park vorm krijgt.

Na het overlijden van dr. Adriaan Maarten van der Willigen in 1924 blijft de boedel onverdeeld zodat zijn echtgenote, Marie van der Willigen, op Vredenoord kan blijven wonen met haar zoon de kweker Jacobus Johannes van der Willigen.²⁸ In juni 1933, na het overlijden van hun moeder op 12 oktober 1932, wordt de boedel uiteindelijk verdeeld onder de drie zonen 1) dr. Cornelis Anthonie van der Willigen, "leeraar in de plant- en dierkunde wonende te Dordrecht"; 2) Jacobus Johannes van der Willigen, "kweker wonende te Rijswijk" en 3) dr. Adriaan Maarten Marie van der Willigen "arts wonende te Tricht gemeente Buurmalsen". In ene openbare veiling werden in mei 1933 te Rotterdam de onroerende goederen bij afslag geveild. Vredenoord werd echter buiten de veiling voor fl. 107.100 door Jacobus Johannes van der Willigen gekocht.²⁹ Vermoedelijk was Jacobus van der Willigen niet kapitaalkrachtig genoeg om de koop te kunnen financieren. Op 1 juli 1933 verkoopt hij voor fl. 30.000 de "percelen grond met boomgaard en water gelegen te Rijswijk aan den Vlietweg kadastraal bekend als weiland, bouwland en lustgrond, gemeente Rijswijk, sectie E nummers 422, 500, 501, 592, 593 en 724 samen groot twee hectare veertig aren, twee en zestig centiares", met andere woorden de gehele Molenwei, aan de fabrikanten Johannes Petrus van Heijst en Franciscus Wilhelmus van Heijst.

26 Hun vader A.H. Sterkman was op Vredenoord op 29-11-1912 overleden.

27 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 26-4-1913. Deel 1439, no. 37.

28 Kadaster Zoetermeer, registratie 6-10-1925. Deel 1927, no. 34.

29 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 21-6-1933. Deel 2379, no. 25.

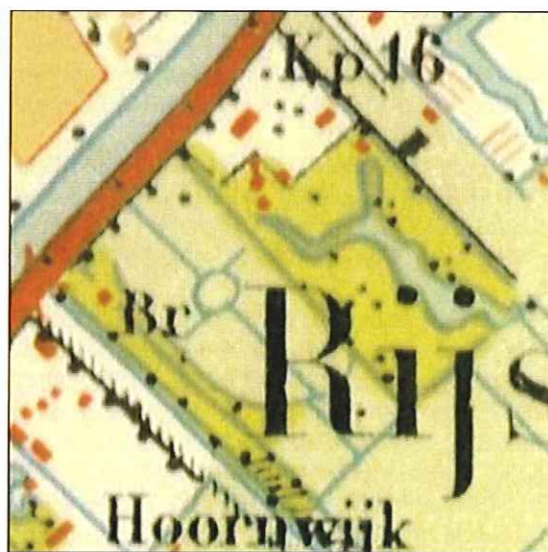

Afb. 2.44 Luchtfoto 1938, uitsnede van het gebied van de Molenwei

Afb. 2.45 Topografische kaart Bonneblad Delft no. 459. Verkend 1888, ged. herzien tot 1913, uitgave 1913.

Afb. 2.46 Topografische kaart Bonneblad Delft no. 459. Verkend 1933, uitgave 1934.

VREDENOORD NA 1970

Na de dood van Jacobus Johannes van der Willigen op 17 februari 1970 werd Vredenoord door de erfgenamen op 25 juni 1970 verkocht aan N.V. Bouwbureau D.J. Lucas & Zonen en C.V. Erven D.J. Lucas voor fl. 450.000.³⁰ De N.V. Bouwbureau D.J. Lucas & Zonen had in 1967 al voor fl. 175.000 de kadastrale percelen percelen Rijswijk sectie E no. 422, 500, 501, 592, 593 en 724 gekocht van J.B. van Heijst en Zonen N.V..³¹ Hiermee kwamen de Molenwei en Vredenoord na 37 jaar weer in één hand en werd de historische situatie van ca. 1830 hersteld.

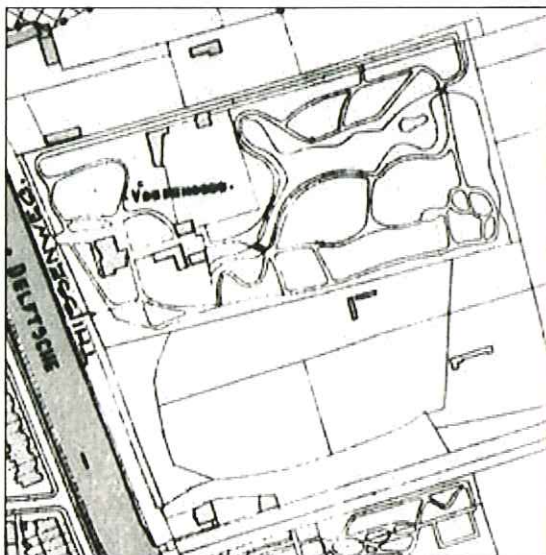
In 1972 echter verkocht de N.V. Bouwbureau D.J. Lucas & Zonen een perceel "bouwterrein" aan de Jan Thijssenweg voor fl. 55.000. Dit "bouwterrein" betrof de moestuin van Vredenoord die in ieder geval al sinds het midden van de 18e eeuw op deze plaats lag. Ten behoeve van de bouw van een villa op dit perceel is de oranjerie afgebroken. Het mag duidelijk zijn dat destijds nog niet zo'n grote cultuurhistorische waarde werd toegekend aan historische buitenplaatsen als groen én rood monument. Vanuit de huidige beschermingsfilosofie is een dergelijke inbreuk ondenkbaar.

Na de koop van Vredenoord door de N.V. Bouwbureau D.J. Lucas & Zonen is het huis tot 2002 in gebruik geweest als gezinsvervangend tehuis. Hiertoe zijn destijds enkele grote veranderingen tot stand gebracht.³² Belangrijk gevolg van het gewijzigd gebruik van Vredenoord is dat de verruiging zich voortzette. Dit proces vond versneld plaats doordat het beheer niet gericht was op instandhouding van de cultuurwaarden van het park maar in het teken stond van de natuurwaarden.

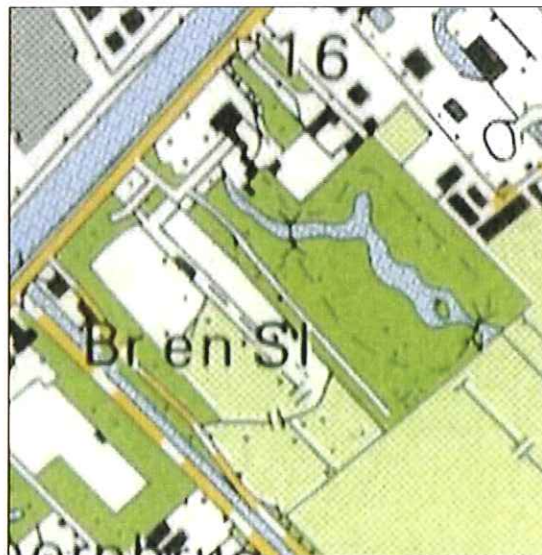
Ook de gebouwde elementen in het park gaan in deze periode snel teloor. De laatste restanten van de koepel op de heuvel in de zuidoosthoek van het park verdwijnen en de koepel aan het uiteinde van de grot wordt omstreeks 1970 geheel afgebroken.

De aanblik van de Molenwei is na 1933 sterk gewijzigd (afb. 2.44, 2.45, 2.46, 2.47 en 2.48). Rond 1930 had het nog het karakter van de Zocheraanleg en bestond uit een groot open centraal ellipsvormig weiland, grotendeels door een beboste wandeling omgeven. Al kort na 1933 zijn enkele gebouwtjes in de weide neergezet en wordt er aan de zuidoostzijde (perceel no. 422 en 501) meer beplanting aangebracht en dwars over de Molenwei wordt een breed verhard pad aangelegd. Het geheel krijgt hierdoor de indruk van een rommelig opslagterrein.

In de tweede helft van de 20e eeuw groeit de Molenwei snel dicht met opslag en wordt de open ruimte steeds kleiner. Ook de bebouwing verdicht, zo worden er tussen ca. 1960 en 1970 de huidige tennisbanen aangelegd.

Afb. 2.47 Kaartje Vredenoord met de situatie rond 1940. Gemeente-archief Rijswijk

Afb. 2.48 Topografische kaart 's-Gravenhage no. 30G. terreininfo 1981, uitgave 1985.

30 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 26-6-1970. Deel 3880/119 no. 191.

31 Kadaster Zoetermeer, inschrijving 29-6-1967. Deel 2593/33, no. 127.

32 Zie voor een gedetailleerd overzicht van de veranderingen aan de stenen monumenten de bouwhistorische verkenningen van architectenbureau Bob van Beek architecten. Ir. H.F. Götz, *1. Huize Vredenoord* (Leiden 2004) en Ir. H.F. Götz, *2. Bijgebouwen Vredenoord* (Leiden 2004)

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

1826 ontfang

Oct.		
Van J. Storm verk[oop] van beukenheggen		f. 60
Denzelven voor 62 verg [= Virginia] popul[ieren] op de boerenlaan		f. 60
Dec. 31		
Van J. Storm voor verk[oop], Lindenbomen en 5 ypen aan de weg		f. 50
Van Sabelerolle voor 24 ybenboomen op de plaats		f. 325

1826 uitgave

Mrt.1		
uithakken van 14 ypenbomen à 25 ct.		f. 3.50
een vragt wit zand		f. 2.60
Apr.6		
23 worp bloempotten à 22 1/2 c.		f. 5.17 1/2
Juny 20		
Klaas van Nes en Zn. Boomkweker		f. 38.10
July		
Den Baas voor een hekje van de goudvischkom		f. 20
Aug. 5		
14 1/2 worp bloempotten à 4 1/2 c.		f. 3.30
Oct. 10		
200 lijsterboogen		f. 2.20
Nov. 10		
Voor t roeyen van de sparren aan t huis		f. 2.50
Dec. 8		
T nieuwwerk spitten 16 r. land à 30 c.	f. 4.80	
4 vr. ballast tot dempen van de goudvisk.	f. 8.	
		-----
		f. 12.80
Dec. 31		
Ary den timmerman wegbreken vollère 4 1/2 dag a 80c.		f. 3.60
Spitten 90 roeden land à 30 c.		f. 27
Dito 12 " " à 40 c.		f. 4.80
Voor geleverd hout waaronder een 3 dms [=duims] Dorschvloer, druiven lessenaars, 2 raams broeibakken, gooten voor de stal, staldeurkozijn, 11 nieuwe ramen aan thuis, en a.d. koepel		f. 270.20
Dec. 31		
T nieuwwerk voor omdelving en spitten		f. 27
2 vragten ballast eendekom		f. 4

Ontfang 1827

Mt [=maart] 10		
Van Brands voor 3 ypen stammen op het Plein in 1826		f. 21
Mt. 31		
Wegens verkogte gerooyde appelboomen		f. 15
Dec. 31		
Van J. Rum voor verk[oop] beukenheggen		f. 6

Van J. Henkes voor 27 ypenboomen aan de OZ in twee partijtjes hakhout	f. 342
Uitgave 1827	
Feb. 1	
Een lijn voor de perzikkenkast	f. 0.90
Maart 10	
40 wagens run voor de druivenkas	f. 2
4 kruiwag. Schulpen in de dwarsgang	f. 2
april 3	
A. van Eldijk verwers rek. broeijerij etc. in 1826	f. 110
April 10	
Spitten van 80 roeden moesland	f. 8
Arbeidsl. voor delven, kruien en pooten 39 1/2 d. a 90 c.	f. 35.55
Hakken van 6 ypenboomen a 25 c.	f. 1.50
Steeken van 37 gaten voor ypenboomen a 7 1/2 c.	f. 2.77 1/2
Voort hakken van populierstekken	f. 1.25
52 allbessenboomen	f. 2.60
schoonmaken van 4000 steen	f. 1.80
Mei 1	
Spitten van 109 roeden moesland a 10 c.	f. 10.90
Omdelven van 14 roeden d. oude kerssen boog.[=boomgaard]d a 30 c.	f. 4.20
Extra arbeidsloon voor kruien, pooten, zaden leggen en steken etc.	f. 35.55
Juny 30	
K. van Nes en zn. gelev. plantsoen en heesters in 1827	f. 124
Voor een vragt uitgebr. schulpen	f. 26
De tuinman van Arendsburg voortbergen van de oranjeb.	f. 1.50
Aug. 7	
Thuis br.[engen] van de lauwrierboomen	f. 0.25c.
Sep. 3	
G. Kardol voor 2 laurier en 2 lauristboomen met onk. etc.	f. 39.70
Sep. 5	
Een oleander	f.2
Voor 4 vragten aarde van Arendsberg	f. 4
Okto. 13	
Voor11 vragten aarde van Arendsberg	f. 11
Voor een vragt wit zand	f. 2.50
Voor 200 lijsterbogen en strikken	f. 2.20
Dec. 31	
P. Six, smit voor de broeijerij en tuingereedsch. 1827	f. 29
1828 ontfang	
Nov. 6	
Van Margadant 2 verk .peerenb. uit 1827	f. 6

BIJLAGE 2

1828 ontfang

feb. 26
van J. Storm voor 7 lindeb[oomen] op het plein f. 32

April 15
van denz. Voor diverse stammen linden, denne en popelen f. 24

Dec. 31
Voor verkochte 3 partijtjes hakhout f. 42

1828 uitgave

april 1
J. Janssen voort dempen van een sloot opt plein f. 30

April 15
120 gaten gestoken voor ypenb. op de boerelaan a 2 1/2 c. f. 3
voor 't omdelven vant bosch Ozijde bij accoord f. 12
Kloven en zagen van een platanus

Mei 5
Extra arbeidsl. Voort opmaken van de glooij. aan de beek 71 dagen a 90 c. f.63.90
De meesterkn. Van Sogger voor toezigt daarvan f. 10
Voor t opruimen van de takken schilf. Bij acc. f. 6
Spitten van 51 roeden land f. 5.70
20 vragten ballast f. 40
6 wagens schilpen f. 1.05
2 sparrenboomen op de boerelaan f. 0.80
P. Rottweil voort leggen van 10 roeden straat a 1.40 etc f. 14.45
P. Brons hakken van ???? voor de menagerie f. 1.46
voor 2 bl. Climatis f. 2

juny 3
den tuinman van Arendsburg voort bewaren van boomen f. 5

july 9
G. Kardol voor 10 stuks planten en heesters f. 4.45 1/2

Sept.
Vragt en bestell. Van 6 boomen f. 1.50

Nov. 30
Voor baggerwerk van de beek etc. (260 pramen) aangen[omen] voor f. 55

Dec.
C. Bol 66 poind zetbaars a 20 c. f. 13.20

Dec. 31
A. van Eldijk rep. Broeijerij, perzikkas etc. in 1827 f. 153

1829 ontfang

Juny 1
Voor verkocht puin van de muur f. 2

Dec. 31
Verkocht 2 ypenboomen aan de westzijde f. 29 f. 58
14 dito aan de OZ. f. 19 f. 266
voor een partij hakhout f. 8

1829 uitgave

jan. 1		
voor een kaggel en toebehoren in het oranjehuis		f. 16
J. de Bruin 40 wagens schulpen 1828		f. 4
feb		
Voor 't opmaken van de sloot aan de WZ.		f. 36
Voor het kruien van den bagger uit de beek over het moesland		f. 13
Mrt 11		
Schoonmaken van 16.000 steen van de voormuur		f. 9
Juny 1		
H. Pijpers 7 persikbomen, 21 vrugtb. En een partij heesters		f. 110
July 21		
W. de Man voor een roeijshuit in de beek		f. 35
July 31		
Carolus te Luiven 2 dubb. Granat. In vracht		f. 25
2 gran. Peeren " "		f. 15
2 gran. Appel " "		f. 8
2 oranjeboompjes " "		f. 5
K. van Nes en zn. Geleverd plantsoen in 1829		f. 98
Dec. 31		
H. Karis beslaan van 6 oranjetobbens		f. 8.50
Ontfang 1830		
Dec. 31		
Van Henkes voor 8 ypenbomen f. 25		f. 200
Uitgave 1831		
14 juny		
W. de Man voort leggen van de vlotbrug en verdere rep.		f. 14.60
Sep. 8		
K. van Nes en Zn. geleverd plantsoen in 1830		f. 37.20

BIJLAGE 3

Mijné voor de strook land		f. 200
Registratie coopcontract		f. 11.04
31 maart		
voor 26 Lb. gr[of] en fijne puin		f. 8.20
30 apr.		
dito voor 23 Lb. van 6 tot 13 apr		f. 11.80
W. v. Lange 125 willigepooten a 15c		f. 18.75
21 mei		
64 roe vant weiland geschoten tot aanvulling van de laan 30 c.		f. 19.20
G. van Rijn puinen van 185 roeden a f. 1	f. 185	
denzelven vraagt van 13 schuiten fijnpuin a f.2	f. 26	f. 211
denz. 55 1/4 dag arbeidsloon en f. 1.40 schuithuur		f. 60.35
denz. 35 dagen voor wegnemen ende leggen van dammen aan de oude bovenlaan intgelijkmaken van deze		f. 36.70
een kapit[ale] dam en liggen aan de woning berekent op	f.40	
5 kleiner dito f. 8	f.40	f. 80
4 vrachten ballast op de Essenlaan dubbelde a. f. 4		f. 16
30 juny		
een man 2 d[agen] op de laan aan de boomen		f. 1.80
P. de Jong 3 vrachten fijne puin		f. 6.75
July		
Zegel reg[istratie] duiker in den dam vant hek Molenwei		f. 0.21
8 aug.		
K. van Nes en Zoon 2000 plants[oen] Ess 1000 Kon[ing] Elst a f. 7 1/2		f. 22.50
G. Kardol 13 vr[achten] fijnpuin 48 3/4 Lb a 75 c.		f. 36.40
G. Smink 3 1/2 Lb a 50c		f. 1.75
23 aug		
Consent. Hoogheemraden duiker dam molenwei		f. 3.80
31 aug		
vracht van 4 schuiten grove puin door G. v.den Zig		f. 9.06
de duiker in den dam 6 grt 1/2 dm		f. 9
de 2e (....)		f. 10
(...)		
F. Willemsen 2 eiken damleggers (...)		f. 16.55
35 eiken damdelen		f. 34.76
Dijkgraaf 26 1/2 Lb puin maart en april 1836		f. 10.60
Tkantoor voor 6 vrachten puin tot 21 oct. Ingels		f. 13.64
Wed. Klunis puinen van 30 roeden a f. 1 en 15 vr[achten]	f. 30	
Nog 2 vrachten tot nadere ophoging	f. 4.50	f. 34.50
Kantoor voor 2 vrachten puin 4 en 24 nov		f. 4.48
11 vrachten bagger in den grooten dam in sept a 30c.		f. 3.30
1 dubb. vracht ballast in Oct[ober]		f. 4
29 dec.		
Aan Obdam voor betaald aanthalen van 3 vr puin		f. 7.50
V. d. Gaag 2 vr. pannepuin van Delft		f. 11
Tuinenburg 1 d[it]o f. 6 en 2 van 's Hage f. 5.50		f. 17
Wed. Klunis in vr pannep[uin] gehaald van Delft		f. 4.50
14 january 1837		
Tuineburg 2 vrachten pootarde op de laan		f. 10

21 january		
idem 2 dito mindere spicie		f. 9
idem 4 vr ballast		f. 4.50
G. van Rijn op reke[ing] van t graven van sloten		f. 150
21 feb		
denzelven verdere rekening		f. 100
24 maart		
denzelven als voren		f. 200
Klunis 5 1/2 dubb. vr[acht] aarde 4 en 8 maart		f. 22
Den Baas onk[osten] Overschie bijt uitzien der bomen feb.		f. 0.35
1 April		
W. van langen 40 willige poten kade Molensloot a 15c.		f. 6
G. van Rijn 25 roeden sloot f. 3.50		
51 "	f. 2.50	
36 "	f. 2.	
Alles langs de Molenwei met wegkruien en vullen van sloten en greppels		f. 287
denzelven div. dagg[elden] aan den dam puinen van de voorste laan etc sept, oct, nov. 1836	f. 52.25	
denz. voor spitten vant land, beplanten vanden nieuwen aanleg etc alles in daggeld	f. 377.10	
mei		
aan Kluynis voort halen van 2 vr. puin van Delft april		f. 4
13 mei		
idem 4 vrachten ballast voortzanden der paden		f. 8
24 juny		
Ysb. Hogendoorn dempen van de sloot aan de weg		f. 55
Kerkbestuur te Overschie 100 Ypen 20c. 100d. 15c.		f. 35
26 July		
P. de Jong 3 vr kalkpuin op de opryiaan		f. 14
12 aug		
K. van Nes en Zn. Gel[e]v[er]d plantsoen		f. 116.30
16 lb tuijnaarde 25 eikenboomen 90 c.		f. 22.50
31 aug		
wed. Obdam voor vracht van t halen derzelven		f. 3
Juny		
diversen voor 35 wagens fijne puin		f. 1.75
consent heemraadschap amotie van t hek, waterstoep en overloop		f. 3.80
July 5		
G. van Rijn, arbeidsl. Juny en dec. 1837		f. 6.60
Geheele onkosten van de nieuwe laan		f. 2775.38

Bij de inkomsten wordt in december 1836 een post van 75 gulden "Van C. Obdam huur voor het be-
puinde uitpad langs de nieuwe laan".

COLOFON

September 2005

drs R.H.M. van Immerseel

m.m.v.

ir P. Verhoeff Landschapsarchitect BNT

ing. K. de Boer

ing. K.D. Aschman

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting PHB.

Stichting PHB
Wiekenweg 9
Postbus 217
8180 AE Heerde
info@stichting-phb.nl
www.stichting-phb.nl